

№1 кантар
январь 2025 (49)

ЗИАТ

Редактор бағаны

Еліміздің Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан жолы - 2050»: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауында: «Біз үшін болашағымызға бағдар ететін, ұлтты ұйыстырып, ұлы мақсаттарға жетелейтін идея бар. Ол – Мәңгілік Ел идеясы» деп, халқымызды алда күтіп тұрған асқар асуларды, төтенше маңызды мақсат-міндеттерді атап көрсетіп берген еді. Осы Жолдауда Қазақстан Республикасындағы білім беру мәселесін айрықша атап көрсетіп (Қазақстан жолы – 2050. 4 бағыт. БІЛІМ ЖӘНЕ КӘСІБИ МАШЫҚ - ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ, КАДР ДАЯРЛАУ МЕН ҚАЙТА ДАЯРЛАУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒДАРЫ/Біздің жұмыстарымыздың білім беру саласындағы басымдықтары), бұл салаға жаңашылдық енгізіп, түрліше реформалауды баса айтып көрсеткен.

Кез-келген мемлекеттің болашағы оның білім және ғылым деңгейінің қаншалықты дамуына тікелей байланысты. «Ел болам десең - бесігіңді түзе» деп ұлы Мұхаң айтқандай, осы күні өсіп-жетіліп келе жатқан жас жеткіншектерге, оқушылар мен студенттерге білім берудің соңы тәсілдерін қолданып, олардың қоғамда толық азамат болып қалыптасуына ықпал ете білу керектігі күн тәртібінен түспеген мәселе.

Осы орайда «ZIAT» ғылыми-әдістемелік орталығы» ЖШС 2016 жылдың мамыр айынан бастап шығаратын «ZIAT» ғылыми-әдістемелік журналы білім беру және ғылым кеңістігіндегі инновациялық жаңалықтарды және педагогтар, студенттер, оқушылар мен мектепке дейінгі жастағы бүлдіршіндердің ғылыми-танымдық еңбектерін жариялап отырмақ. Журналдың негізгі міндеті: оқушылар, студенттер және ұстаздардың түрлі тақырып бойынша жазған еңбектерін көпшілік назарына ұсыну, мұғалімдерге білікті педагог ретінде қалыптасуға жәрдемдесу, ғылымдағы әр деңгейдің арасында қарым-қатынасты нығайтуға әрекет ету. Журнал мектепке дейінгі мекемелерден бастап жоғары оқу орындарына дейінгі аралықтағы мәселелерді қамтиды.

№1 (49)
январь 2025

Құрылтайшы/Учредитель
"ZIAT" Ғылыми-әдістемелік орталығы
Научно-методический центр "ZIAT"

"ZIAT" журналы 2016 жылы 25 мамырда
Қазақстан Республикасы Мәдениет және
Ақпарат министрлігінде тіркеліп,
№16000-Ж куәлігі берілген.
Журнал "ZIAT"
зарегистрирован 25 мая 2016г
в министерстве Культуры и информации
Республики Казахстан и выдано
свидетельство №16000-Ж.
ISSN: 2617-1937

Журнал Қазақстан Республикасының
мерзімді баспасөз тізіміне енгізілген.
МББ индексі 74926.
Журнал включен в список
периодических изданий
Республики Казахстан.
Индекс ППИ 74926.

Шығу жиілігі: Жылына 6 рет шығады
Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын
тілдерінде басылады.
Периодичность:
Выходит 6 раз в год,
материалы публикуются на
казахском, русском, английском языках.

Адрес редакции:
010000

г.Нур-Султан,
ул. Иманова 50

E-mail:
ziat.journal@mail.ru

Сайт:
www.centeroir.kz

Журналды редакциядан
сатып алуға болады.
Жазыламын деушілер
жоғарыдағы мекен-жайға
хабарласа алады.

Таралымы/Тираж
1000

Редактор/ редактор:

Сергазина А.К.

Редактор орынбасары/Зам.редактора

Идрисов Б.Ш.

Беттеуші-дизайнер/Дизайн, верстка

Кимашева Г.Е.

Редакциялық алқа/Редакционный совет:

Жұманова Б.Қ. – ""ZIAT" ҒӨО-ғы" ЖШС директоры

Урынбасарова Э.А. – *п.ғ.д., профессор*

Орынбаев А. А. – *п.ғ.к.,*

ҚР білім беру ісінің құрметті қызметкері,

ҚазҰЖҒА корреспондент-мүшесі

Төрекұлова Д. М. – *э.ғ.д., профессор,*

АҚЖҒЖ проректоры

Төрекұлова Ә. Н. – *PhD докторы,*

""ZIAT" ҒӨО-ғы" ЖШС ғылыми қызметкері

Үмбетпаева С. К. – *жоғары категориялы ұстаз,*

РФ-ның еңбек сіңірген қызметкері, Ресей құрметті ұстазы

Баймағамбет О.А. – *педагог-әдіскер*

Жуманова Б.К. – *директор ТОО "НМЦ "ZIAT""*

Урунбасарова Э.А. – *д.п.н., профессор*

Орынбаев А. А. – *к.п.н.,*

Почетный работник образования РК,

член-корреспондент КазНАЕН РК

Турекулова Д.М. – *д.э.н., профессор,*

проректор по АДуН Esil University

Турекулова А.Н. – *доктор PhD,*

научный сотрудник ТОО "НМЦ "ZIAT""

Үмбетпаева С.К. – *учитель высшей категории,*

Заслуженный работник РФ, Почетный учитель России

Баймағамбет О.А. – *педагог - методист*

МАЗМҰНЫ - СОДЕРЖАНИЕ

Ғылыми ізденістер/Научное обозрение

Алимбай С.Х., Сайлыбай Н.Д. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының қызметі, кадрлары және әсертуші факторлар.....	4
Карипханова Ж.Е., Кадыров А.К. Қазақ поэзиясындағы қорқыт бейнесі.....	8
Кушербаев Е. Блоктарды уату кезінде диаметрі ұлғайған ЖЗ жақын зарядтарының орналасу схемаларын әзірлеу және негіздеу.....	11
Кушербаев Е. Кенді жерасты өндіру жағдайында құнсызданудың алдын алу және бақылау.....	14
Орынбайұлы Б. ЖШС «Восход-origel» кенішінің шарттарында тау-кен қазбаларын бекіту технологияларын жетілдіру.....	18
Султнабекова А., Кабдолда У., Зикирина Г.Б. Влияние творчества Зиры Наурызбай на формирование ценностей молодежи.....	21
Твердова О.И. Эдьютейнмент в инклюзивном образовании детей с особыми образовательными потребностями в начальной школе.....	24
Толегенов Н.С., Кереев А.К. Ценуроз овец, диагностика, лечение и профилактика.....	31
Tulekova D.Y., Abdol E.D. Features of the use of Massive Open Online Courses (MOOCs) in the organization of blended learning in the preparation of future teachers.....	37

Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының қызметі, кадрлары және әсертуші факторлар

Алимбай Сайрангуль Хабибулловна

Сайлыбай Нурбала Даниярқызы

«Қ.Құлажанов атындағы Қазақ технология және бизнес университеті»

АҚ, Астана қаласы

Мейрамхана – күрделі тағамдардың кең ассортименти, қызмет көрсету және демалысты ұйымдастыру деңгейі жоғары кәсіпорын. Бүкіл әлемде фастфудтан жоғары асүйге дейін миллиондаған ірі, орта және шағын мейрамханалар жұмыс істейді. Мейрамхана бизнесі бүгінде қызмет көрсету секторында жетекші орындардың бірін алады және экономикалық қызметтің ең тиімді түрлерінің бірі ғана емес, сонымен бірге ең тәуекелділерінің бірі болып табылады. Мейрамхана бизнесінің өміршеңдігі үшін күресте рестораторларға бірқатар қиындықтарды жеңуге тура келеді. Ең өзекті мәселелердің бірі – қоғамдық тамақтандыру кәсіпорынының жұмысын жақсарту мәселесі, өйткені білікті және жақсы дайындалған кадрлардың болуы мейрамхана бизнесі табысының маңызды құрамдастарының бірі болып табылады.

Қазіргі Қазақстандағы мейрамхана бизнесінің дамуы көп жағдайда сынақ пен қателік арқылы жүзеге асты және бірқатар себептерге байланысты отандық кәсіпкерлерді ұйымдастыру мен басқарудың ғылыми әдістері іс жүзінде сұранысқа ие болмады. Дегенмен, дағдарыстан кейінгі кезеңде жағдай түбегейлі өзгерді: мейрамхана қызметтері нарығында нақты бәсекелестік туындады және тұтынушы жетілдірілді, бұл осы қызмет көрсету секторындағы кәсіпорындардың басшылығына өндіріс тиімділігін арттыру, бәсекелестік позицияны нығайту қажеттілігі сияқты бірқатар жаңа міндеттер қойды және бұл сөзсіз күнделікті тиімді басқару тәжірибесі мен маркетингтің заманауи жетістіктерін енгізумен байланысты.

Сонымен қатар, соңғы уақытқа дейін бұл саладағы ұйымдастыру және басқару мәселелері негізінен зерттелмеген, ал осы мәселеге арналған қолданыстағы басылымдар негізінен жеке ұсыныстарға, негізінен технологиялық сипаттағы ұсыныстарға қысқартылды.

Бүгінгі таңда мейрамхана бизнесіндегі персонал құрылымы біршама күрделі сала, жақсырақ сызықтық-функционалды құрылым. Мейрамханадағы қызметкерлердің ең көп таралған түрлері.

Менеджер – мейрамхананың жұмысын басқарады. Мейрамхананың қаржылық қызметін бақылайды: - бухгалтерлік есептің келесі бағыттар бойынша жұмысын бақылайды: шоттарды төлеу, еңбекақы төлеу, кассалық қалдық және т.б. - мейрамхана қызметкерлерінің шот-фактуралары мен өтініштеріне қол қояды - тұтынушылардан түскен қаражатты және өткізу деңгейін бақылайды; - еңбекақы төлеуді бақылайды; - мейрамхана

шығындарын бақылайды.

Әкімшілік жұмыстарды жүргізеді: - жоспарлы экономикалық көрсеткіштерді (жеке ассортимент бойынша сату көлемі; бір қонаққа/барменге және бригадаға шаққандағы сату көлемі; бір қонаққа, бір үстелге орташа есепшотқа; бір даяшыға/барменге және ауысымға жалпы сатудың орташа есепшоты; асхана мен барға арналған шығындар нормалары және т.б. қажетті есептерді құрастыру); қарамағындағылардан берілген есептерді талдауды жүзеге асырады.

Кадрлармен жұмысты басқарады: - жұмысқа кадрларды іріктейді; брифингтер жүргізеді; қызметкерлерді оқытуды ұйымдастырады; персоналды аттестациялауды және олардың біліктілігін арттыру жөніндегі іс-шараларды ұйымдастырады; кадрлар резервін қалыптастырады; - кадрлық өзгерістерді жүзеге асырады;

- жеке құрамның жұмысын бақылайды; - жұмыс кестесін жасайды және бақылайды; - демалыс кестелерін жасайды және бақылайды; - өндірістік тәртіпті сақтайды; - марапаттау жүйесін жетілдіреді; - корпоративтік мәдениетті қалыптастырады; - қызметкерлермен кездесулер өткізеді; - жеке құрамға әкімшілік және материалдық жаза қолданады [9].

Маркетингті басқаруды жүзеге асырады: - мейрамхананың маркетингтік қызметін басқарады (қонақтарды зерттеу, тиімді жарнаманы талдау, бәсекелестер мен жеткізушілерді зерттеу және т.б.); - бренд құру және нарықта мейрамхана қызметтерін ілгерілету бойынша іс-шараларды жоспарлайды және ұйымдастырады. Мыналарға жедел бақылауды жүзеге асырады: - өндіріс (басшы болмаған жағдайда).

өндіріс);

- қызмет көрсету; санитарлық жағдай; - техникалық жағдайы; қауіпсіздік. Кәсіпорынның жергілікті ережелеріне, еңбек келісім-шарттарына, лауазымдық нұсқаулықтарға сәйкес өзіне бағынысты мейрамхананың барлық қызметкерлерін басқарады. Белгіленген жұмыс кестесін сақтайды [9]. Комиссия құрамында залды, мейрамхана жабдықтарын және барлық материалдық құндылықтарды қабылдайды. 9.00-де жалпы жиналысқа қатысу. Мейрамхананың жұмысқа дайындығын тексереді: - холлдың, бар столының, дәретхана бөлмесінің, қосалқы бөлмелердің тазалығын; - жарықтандыру және фондық дыбыс - үстелдің жай-күйі; - таратуға арналған ыдыс-аяқ қоры. Өзінің сыртқы түрін және қызметкерлерінің сыртқы түрін бақылайды. Ауысымдағы еңбек тәртібінің жағдайына жауапты. Қызметкерлердің іскерлік стилі мен ұқыптылығын сақтауын бақылайды. Менеджерлер, әкімшілер, даяшылар, бармендердің біліктілігін арттыру жұмыстарын жүргізеді. Кездесулер, тренингтер, рөлдік ойындар және қызметкерлердің өнімділігін тексеру арқылы қызметтің өсуі үшін ортаны құруға қатысады. Мейрамхананың жұмыс ауысымының тиімділігін бағалайды және үйлестіреді:

- қызмет көрсетілетін залдардағы ауысымдардың қабылдануын/ жеткізілуін бақылау - ауысымдағы тәртіпті бақылау - жеткізілген кіріс бойынша ауысымдардың тиімділігін талдау (қонақтардың саны, жалпы кіріс,

бір қонаққа шаққандағы кіріс, бір бөлмеге, есепшотқа, қонақүйге - ауысымдағы қызмет көрсету технологиясының сақталуын бақылау, қонақтарды қарсы алу, қызмет көрсету жылдамдығын қамтамасыз ету); Қонақтар туындаған мәселелерді шешу үшін шаралар қабылдайды. Шағымдармен жұмыс жасайды: себептерін анықтайды, жауаптыларды анықтайды, шара қолданады. Еңбекті қорғау және еңбек қауіпсіздігі ережелері мен нормаларының, санитарлық талаптар мен жеке гигиена ережелерінің, өндірістік тәртіптің, ішкі еңбек тәртібінің сақталуын бақылайды. Төтенше жағдайлар туындаған кезде бұл туралы бас директорға, ішкі тәртіп қызметіне және басқа бөлімшелерге дереу хабарлайды.

Өндіріс басшысы кәсіпорынның өндірістік қызметіне және шығарылатын өнімнің сапасына жауапты негізгі тұлға болып табылады. Шағын кәсіпорындарда бас менеджердің көмекшісі де болып табылады.

Өндіріс меңгерушісі жұмысты ұйымдастырады, жоғары сапалы тағамдарды, әртүрлі ассортименттерді дайындауды қамтамасыз етеді, аспаздардың міндеттерін бөледі, өндірістік персоналдың жұмыс кестесін жасайды, тамақ дайындау технологиясының сақталуын, шикізатты төсеу нормаларын, санитарлық ережелерді, олардың технологиялық карталарын, ас мәзірін әзірлеуді, комиссия ретінде әзірлеуді жүзеге асырады дайын тағамның әрекеті.

Персоналды басқарушының функцияларына персоналды іріктеу және орналастыру, аппарат пен жекелеген орындаушылар жұмысын үйлестіру, ведомстволық бағынысты кәсіпорындар мен ведомстволық бағынысты қызметкерлерді басқару, кәсіпорынның немесе ұйымның қызметі бойынша шешімдер қабылдау, осы шешімдердің орындалуын бақылау және қамтамасыз ету жатады.

Кесте 1. Мейрамхана кәсіпорнындағы басқару иерархиясы

Директор				
Аспаз	Зал менеджері	Техникалық директор	Сатып алу менеджері	Персонал бойынша менеджер
Ескерту: автормен жасалған				

Бұл схема бойынша қызметтің әрбір басшысы, бір жағынан, барлық кәсіби мәселелерді дербес немесе бірінші тұлғамен шешеді, ал екінші жағынан, бірдей мәселелерді шешуге араласпай, параллель қызметтердің әріптестерімен дербес әрекеттеседі. Бұл жағдайда HR менеджері осы тізбектің тәуелсіз буыны ретінде ерекшеленеді. Тек орта буын басшыларынан белгілі бір тәуелсіздікті сақтай отырып, олардың күшті және әлсіз жақтарын біле отырып, персонал менеджері бөлімдер мен ұжымдар ішіндегі мәселелерді шешуге объективті түрде қатыса алады. Бұл лауазым оған менеджерлерге кеңес беруге және жалпы жағдайды талдауға құқық береді. HR менеджері мейрамхана жүйесін жақсы түсінеді, оның ережелері мен нұсқаулары – белгіленген және бейресми.

Мейрамхананы табысты басқарудың маңызды факторы менеджерлер арасында көшбасшылық жауапкершілікті нақты бөлу болып табылады. Әрбір басшы мен маманның құқықтары мен міндеттері арасында теңгерімді орнату қажет. Бұл жерде бақылау мен ұтымдылық мәселелеріне ерекше назар аудара отырып, функцияларды беру принципі туралы айтқан орынды. Бұл тапсырма жеке салаларға бөлінеді, олардың әрқайсысына адам тағайындалады. Аралық кезеңге нақты менеджер жауап береді. Мейрамхананың ұйымдық құрылымын анықтау кезінде әр деңгейдегі жұмысшылардың еңбек сыйымдылығын және біліктілігін ескеру қажет. Ұйымдастырушылық басқару құрылымының өзі мейрамхананың көлеміне байланысты.

Тәжірибеде мейрамхананың ұйымдық-құқықтық нысанының ерекшеліктері жеке басқаруды ұйымдастыруға ең аз әсер етеді. Ірі құрылымдардың даусыз артықшылығы – дамудың, ішкі өсудің және еңбек ресурстарын қайта бөлудің кең мүмкіндіктері.

Өндіріс меңгерушісі қоғамдық тамақтандыру кәсіпорынын шикізатпен қамтамасыз етуге жауапты тұлға болып табылады, ол жеткізушілермен ұйымдасқан жеткізуге қол жеткізеді, бұл өз кезегінде көлікті ұстауға кететін шығындарды азайтады және жеткізілетін өнімнің сапасына және олардың үздіксіз жеткізілуіне кепілдік береді.

Айта кету керек, еңбек өнімділігін арттыру үшін дұрыс құрастырылған мәзір жеткіліксіз. Қызмет көрсету және өндіріс саласындағы міндеттерді нақты бөлу менеджерден бөлшек сауда үй-жайларының жұмысы туралы ғана емес, сонымен қатар өндірісті де білуді талап етеді.

Маркетингтік қызмет – талдау, жоспарлау, орындау, үйлестіру процесі; маркетинг кешенінің барлық элементтерін қамтитын бақылау бағдарламалары (тұжырымдама, баға белгілеу, өнімдер мен қызметтерді жылжыту және тарату); ұйымның мақсаттарына жету үшін өнімді өткізу нарығымен пайдалы биржалық операцияларды жүргізу.

Қойылған мақсатқа жету үшін келесі міндеттер шешілді: басқару деңгейін арттыру, нақты ұйымның мысалында кадрлық резерв жағдайындағы дағдыларды меңгеру және бекіту, соңғы тенденцияларды ескере отырып, инновациялар мен олардың классификациясы туралы білімді зерделеу және жүйелеу арқылы қоғамдық тамақтандыру кәсіпорнының тиімді жұмыс істеуі. Нақты ұйымның мысалында инновацияның әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерін есептеу және оларды анықтау әдістемесі бойынша алынған білім ерекше орын алады, ол өзінің жан-жақтылығының арқасында персоналды басқару жүйесіндегі жаңалықтарды енгізу үшін ғана емес, сонымен қатар басқа басқару жүйелеріндегі тиімділікті анықтау үшін де қызмет ете алады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

Абалкин Л.И. Многообразие видов собственности и управление // М. Экономика и организация промышленного производства. 2014 г

Алан Хоскинг. Курс предпринимательства: Практическое пособие, пер. с англ. — М. Международные Отношения, 2014г - с.413.

Анософф И. Стратегическое управление. М., 2013 – с.324.

Афанасьев В.Т. Социальная информация и управление обществом. М., 2014 – с.524.

Бабаева Л.В. Частные и государственные предприятия: мнение директоров // Социологические исследования. М. 2009.

Социальная работа: теория и практика. М.: ИНФРА-М, 2018.-С.79,81,134

Абдрашева Б.Ж. Әлеуметтік жұмыс теориясы. Оқу құралы. Қарағанды

Қазақ поэзиясындағы қорқыт бейнесі

Карипханова Жансая Ермекқызы

Филология факультетінің 2 курс магистранты

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

Ғылыми жетекші: ф.ғ.к., профессор Кадыров А.К.

Аңдатпа: Қазақ поэзиясындағы Қорқыт бейнесі — қазақ халқының эпикалық және философиялық дүниетанымын айқындайтын маңызды тақырып. Қорқыт ата — тек тарихи тұлға ғана емес, халықтың рухани көшбасшысы, өмір мен өлім арасындағы байланысты терең түсінген философ. Осы мақалада Қорқыттың поэзиядағы көрінісі, оның философиялық ойлары мен шығармашылық мұрасының қазақ әдебиетіндегі орны қарастырылады. Қорқыттың бейнесі қазақ поэзиясында өмірдің мәні мен өлімнің мағынасы туралы терең ойлардың арқауы болып, халықтың мәдени және рухани құндылықтарын айшықтайды.

Кілт сөздер: Қорқыт бейнесі, қазақ поэзиясы, философиялық ойлар, эпикалық мұра, халықтық дүниетаным.

Қазақ поэзиясындағы Қорқыт бейнесі, оның философиялық ойлары мен тарихи танымы ұрпақтан ұрпаққа сақталып, әрқашан жаңа қырынан зерттеліп келеді. Қорқыттың шығармашылығы мен оның бейнесі қазақ халқының терең рухани дүниетанымын айшықтайды. Ол өзінің шығармаларында тек қана өлім мен өмірдің терең байланысы, адамзаттың табиғатпен үндестігі туралы емес, сонымен бірге адамның өз тағдырымен, өмірдің мәнімен күресетін философиялық көзқарастарды ұсынады. Қорқыттың поэзиясындағы бейнесі қазақ әдебиетінің алтын қорына айналған әрі халықтың дүниетанымында маңызды орын алатын символ.

Қорқыт ата туралы жазба деректер өте аз болғанымен, оның шығармалары мен аңыздары қазақ фольклорында маңызды орын алады [1]. Қорқыттың өмірі мен шығармашылығын қазақ халқының мифологиялық және эпикалық санасының бөлігі ретінде қарастыруға болады. Оның өлеңдері мен аңыздары халықтың көне дәуірдегі дүниетанымының, рухани

құндылықтарының, сондай-ақ өлім мен өмірдің арақатынасы туралы көзқарастарының айқын көрінісі болып табылады.

Қорқыттың негізгі философиялық ойы — өлім мен өмірдің табиғи байланысы. Қорқыттың өлімді жеңуге деген талпынысы, оны адам өмірінің бір бөлшегі ретінде қарастыруы оның шығармашылығын өзгелерінен ерекшелеп тұрады [2]. Қазақ фольклорындағы Қорқыттың бейнесі көбінесе өлімді жеңуге талпынып, оған қарсы күресуші тұлға ретінде сипатталады. Мысалы, «Қорқыт ата кітабы» аңызы бойынша Қорқыт өзіне өлімнен құтылуды сұрап, өлімнен қашып жүргенде оны табу үшін табиғаттың барлық заңдарын түсінуге тырысады. Бірақ ақыр соңында, Қорқыт өлімнен қашып құтыла алмайтынын түсінеді, әрі бұл оның ойлану процесін тереңдетіп, өмірдің мәні мен құндылығын түсінуіне алып келеді. Мұнда өлімнің табиғи заңдылық екенін қабылдау, сол арқылы өмірдің мәнін терең ұғыну идеясы қалыптасады.

Қорқыттың шығармашылығында өлімді жеңу мүмкін емес болса да, оған қарсы тұрып, өз тағдырыңды түсіну арқылы ішкі тыныштыққа қол жеткізу керек деген философия жатыр. Бұл оның поэзиясындағы негізгі тақырыптардың бірі, ол қазақ халқына өмір мен өлім туралы жаңа көзқарас ұсынады. Қорқыттың бейнесі бұл тұрғыда өлімді «табиғаттың бөлшегі» ретінде қабылдап, адамның оны түсініп, қабылдауы керектігін түсіндіреді [3].

Қорқыттың шығармашылығында оның авторлық ұстанымы мен философиялық ойлары терең байланыста жатыр. Ол қазақтың рухани әлемінде өзіндік орны бар тұлға ретінде белгілі. Оның поэзиясында халықтың тұрмыс-тіршілігі, өмір мен өлім туралы ойлары, табиғаттың заңдылықтары кеңінен көрініс табады. Қорқыттың авторлық ұстанымын тану оның поэзиясына деген жаңа көзқарас қалыптастырады.

Қорқыттың өлеңдерінде адамның тағдыры мен табиғаттың байланысы ерекше маңызды орын алады. Ол табиғаттың күштеріне, өмір мен өлімнің арасындағы үйлесімділікке мән береді. Оның өлеңдеріндегі тағы бір негізгі ой — адамның өз тағдырымен келісіп, өмірдің әрбір сәтін бағалау. Қорқыттың авторлық ұстанымындағы ең басты нәрсе — адамның өз өміріне деген жауапкершілігі мен оны қалай ұғатыны [4].

Мысалы, Қорқыттың «Қорқыт ата кітабы» аңызында оған өлімнен қашып құтылуға ешқандай мүмкіндік берілмейді. Бұл жерде авторлық ұстаным адамның өзін-өзі тануы мен өмір мен өлім арасындағы тепе-теңдікті сақтау мәселелерін көтереді [5]. Қорқыттың өлеңдерінде, мысалы, «Мен өлімге қарсы тұрдым, бірақ өлім мені қуып жетті», деп жазылған жолдар арқылы адамның тағдырына деген философиялық көзқарас айқын көрінеді.

Қорқыттың авторлық ұстанымын түсінудегі тағы бір маңызды аспект — оның өмірдің мәнін терең түсінгендігі. Ол өлімді тек физикалық құбылыс ретінде қарастырмайды, оны адам рухының еркіндігі, жаңа өмірдің бастауы ретінде көреді. Бұл философиялық көзқарас оның шығармашылығында, әсіресе өлімді жеңуге ұмтылған әрекеттерінде айқын көрініс тапқан. Мысалы, «Өлімнен қорықпа, өлімді қабылда», деп айтылатын жолдар арқылы Қорқыт өмір мен өлімнің арасындағы шекараны түсініп, оған қарсы тұрудың артық

екенін айтады. Өлімнің табиғи заңдылық екенін түсіну арқылы адам өзінің жан дүниесін тыныштандырып, рухани бостандыққа қол жеткізеді [6].

Қорқыттың бейнесі қазақ поэзиясында әрқашан үлкен орын алып келген. Қорқыттың шығармашылығы мен философиясы қазақ әдебиетінде терең із қалдырды. Ол өз заманында тек қана халық арасында кеңінен танылған тұлға ғана емес, сонымен қатар өзінің өлеңдері мен аңыздарында өмір мен өлім туралы терең ойлар қозғаған ойшыл ретінде көрініс тапты. Оның поэзиясында философиялық идеялар мен халықтық көзқарастардың қосындысы айқын көрінеді.

Қорқыттың бейнесі қазақ поэзиясындағы өмір мен өлім арасындағы терең байланысты көрсететін символға айналды. Оның шығармалары халықтың өмір сүру философиясымен тығыз байланысып, халықтың өз тағдырын қалай қабылдайтынын, табиғаттың заңдылықтарына деген көзқарасын айқындайды. Қорқыттың поэзиясындағы өмір мен өлімнің үйлесімділігі туралы ойлар қазіргі қазақ поэзиясының негізін қалаушы болып табылады [7].

Қорқыттың поэзиясында өлім мен өмірдің байланысын көрсету, олардың арасындағы үйлесімділікті сезіну маңызды орын алады. Ол өмір мен өлімнің арасындағы байланыс туралы терең философиялық ойлар туғызды. Мысалы, Қорқыттың бір өлеңінде: «Өлім мен өмір – екеуі бір тағдырдың кілті, оны кім біліпті?» деген жолдар арқылы өмір мен өлімнің біртұтастығын білдіреді [8].

Қорқыттың шығармашылығы қазақ әдебиетінің алтын қорына айналды. Оның өлеңдері мен аңыздары қазіргі әдебиетшілер мен философтардың зерттеулерінде үлкен маңызға ие. Қорқыттың философиясы мен дүниетанымы тек қана оның жеке тұлғасының емес, бүкіл қазақ халқының рухани әлемінің бөлшегі ретінде қарастырылады. Оның шығармалары ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа жетіп, қазақ халқының өміріне, табиғатқа, қоғамға деген көзқарасын қалыптастырып келеді.

Қорқыттың поэзиясындағы терең философиялық ойлар мен идеялар қазақтың халықтық шығармашылығында үлкен із қалдырды. Ол тек қана өлім мен өмірдің қатынасы туралы ой қозғап қана қоймай, сонымен қатар табиғаттың құпияларын түсініп, адам өмірінің мәнін терең ұғынуға шақырды. Қорқыттың шығармашылығының философиялық бағыты қазақ поэзиясына жаңа көзқарас енгізді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қоңыратбаев Ә., Байділдаев М. Қорқыт ата кітабы. – Алматы: Жазушы, 1986
2. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. – Алматы: Атамұра, 2005
3. Ежелгі дәуір әдебиеті. Бірінші кітап. Хрестоматия / құрастырған А. Қыраубаева / – А., 1991
4. Келімбетов Н. Көркемдік дәстүр жалғастығы. – Астана, 2000
5. Отырар. Энциклопедия. – Алматы. «Арыс» баспасы, 2005 ISBN 9965-17-272-2

6. Книга моего деда Коркута. Огузский героический эпос/ Пер. Бартольда В.М. Ленинград, 1962

7. Қорқыт-ата. Энциклопедиялық жинақ. А. «Қазақ энциклопедиясы». 1999. 105 б.

8. Қасқабасов С. Елзерде. Әр жылғы зерттеулер. – Алматы: Жібек жол, 2008.-504 б.

Блоктарды уату кезінде диаметрі ұлғайған ЖЗ жақын зарядтарының орналасу схемаларын әзірлеу және негіздеу

Кушербаев Еламан

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университет, Ақтөбе қ.

Мақалада тау-кен блоктарын уату кезінде кеңейтілген диаметрлі зарядтардың орналасу схемаларын әзірлеу және негіздеу қарастырылады. Тау жыныстарын бұзу тиімділігін арттыруға бағытталған зарядтау схемаларын жобалаудың жаңа тәсілдері ұсынылды. Зарядтардың орналасу геометриясының ұсақтау сапасына және сілемнің тұрақтылығына әсерін талдау жүргізілді. Зарядтардың оңтайлы параметрлерін және олардың өзара әрекеттесуін анықтайтын негізгі факторлар қарастырылады. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, кеңейтілген диаметрлі зарядтарды қолдану энергия шығынын азайтуға, өнімділікті арттыруға және уатылған сілемнің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Ұсынылған ұсыныстар тау-кен өнеркәсібінде жарылыс жұмыстарын жобалау кезінде пайдаланылуы мүмкін.

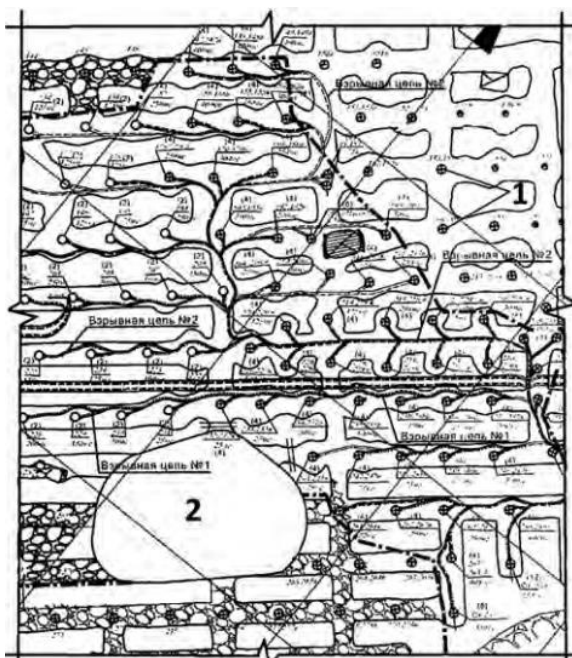
Сілемнің жарылыспен уату механизмі кернеу толқындарының әсерінен және зарядтау қуысындағы газ тәрізді жарылыс өнімдерінің әсерінен анықталады. Тау жыныстарындағы кернеу толқындарының сілемі арқылы өту кезінде табиғи жарықшақтардың ашылуы және жаңа техногендік жарықтардың пайда болуы және бұзылған жыныстың лақтырылуы жүреді. Жарылған сілемде жарылыстан туындаған кернеу толқындарының әсері соққы толқынының таралу жолындағы табиғи экрандардың жазықшықтықтарында әлсірейді. Табиғи жарықшақтар кернеу толқындарын ішінара немесе толығымен көрсетеді, сондықтан ұңғыманың айналасында орналасқан сілемнің бір бөлігі ғана оларға әсер етеді. Мұнда жарылыс толқынының қозғалысы кезінде сілемнің ең қарқынды бұзылуы орын алады. Қатты жарықшақ, әртүрлі бұзылулармен әлсіреген жыныстарда жарылыс кезінде газдардың статикалық және динамикалық қысымының әсерінен пайда болатын және дамидын бастапқы жарықшақтар табиғи бөліктердің жазықтықтарындағы кедергілерге тап болып, жарылыс толқынының әлсіреуіне ықпал етеді. Сондықтан зарядтан

біршама қашықтықта тау жыныстарының бөлінуі тек табиғи жарықшақтар арқылы жүреді.

Жарылған сілемнің жарылу механизмінің ең маңызды заңдылығы-зарядтан белгілі бір қашықтықта сілемнің жойылуы құрылымдық әлсіреудің жаңа беттерін қалыптастырмай, сілемді оның құрамдас бөліктеріне бөледі. Сондықтан, жарылған сілемде әрдайым жарылыспен ұсақталмайтын, бірақ табиғи бөліктерге бөлінетін аймақ болады. Осылайша, тау жыныстары сілемінің құрылымдық ерекшеліктері жарылыс жұмыстарының сапасына үлкен әсер етеді. Тиісінше, жекелеген деңгейжиектермен үңгубеттің нақты жағдайларында бұрғылау - жару жұмыстарының параметрлерін таңдағанда, сілемнің кернеулі-деформацияланған күйінің ерекшеліктері бар тау жыныстарының табиғи жарылуының сипаты мен даму дәрежесін ескеру қажет.

Жарылыс тәжірибесінің талдауы көрсеткендей, жарықшақтар мен қуыстардың тығыз желісімен бөлінген тау жыныстары бұзылған кезде, сілемнің негізгі бөлігі, зарядқа іргелес және жарылыс кезінде бөлінетін жарықшақтың зарядынан біріншісіне дейін орналасқан бөлігін қоспағанда, табиғи бөліктерге бөлінеді. Бұл жағдайда жарықшақтар ені мен олардың санының кернеу толқындарының параметрлеріне әсері пропорционалды емес. Жарықшақтың ені 10 есе ұлғайған кезде жарылыс толқынының әсерінен пайда болатын кернеу жүздеген есе төмендейді [1, 2]. Бұл жарылыс толқындарының параметрлерін ескере отырып, жарылыс энергиясын басқарудың инженерлік әдістерін жасау сияқты осындай орталардың жойылу процесін есептеуді қиындатады. Қатты бұзылған орталардың жарылғыш бұзылуының параметрлерін анықтау үшін, біздің ойымызша, диаметрі 160-тан 250 мм-ге дейін ұлғайтылған параллель-жақын зарядтар қолданылады. Осыған байланысты Весенне-Аралчинское кен орнында 185÷255 м қабаттағы № 190 блок бойынша жаппай жарылыс жасалды (1-сурет).

№ 190 блоктың орналасу схемасы: 1-ұңғымалар; 2-камера

№ 190 блок магнетит кендерінен, скарндардан және пироксен порфириттерінен тұрады. Кен аймағының кеңеюі солтүстік-батыс, оңтүстік-шығыс, құлау оңтүстік-батыс $45-60^\circ$ бұрышпен. Күрделі, линза тәрізді кенді денелер кенсіз қабатшармен кезектесіп отырады. Кен сілемінің қалыңдығы 60-100 м. Магнетит кендерінің құрылымы сілемді, дақты. М. М. Протоdjаконов бойынша кендердің беріктігі коэффициенті 12-14. Кен жыныстары скарналар мен порфириттермен ұсынылған. Скарндарда анар және пироксен-Анар құрамы бар. Текстурасы сілемді, дақты, жолақты. Скарндардың беріктік коэффициенті 16-18. Порфириттер пироксенді, скарнирленген, ұсақ түйіршікті және массивті. Бекініс коэффициенті 16-18. Тектоникалық аймақ негізінен аймақтың кеңеюіне бағытталған жарықшақтарымен бөлінген тау жыныстарының учаскесімен ұсынылған. Жарықшақтарды толтыру материалы кальцит, хлорит және сульфидтер. Кенді денелер $10-30^\circ$ бұрыштардағы жарықшақтармен сипатталады. III санаттағы кендер мен тау жыныстарының тұрақтылық дәрежесі бойынша. Шатырдың ашық жерлерінде (қазбалардың түйіскен жерлерінде) тұрақтылық IV санатқа дейін төмендейді. № 190 блок учаскенің батыс бөлігінде орналасқан. Оңтүстіктен № 190 блоктың сілемі негізгі жыныстармен, шығыстан № 250 блоктың құлауымен, солтүстік-шығыстан № 190 блоктың 2 кезегімен, оңтүстік-батыстан № 180 блоктың құлауымен шектеседі. Баланстық қорлар 237 мың тоннаға тең. Блоктың солтүстік бөлігінің үстінде тау массасы +280 м белгісіне дейін толтырылған 2-блоктан құлау, сондай – ақ № 250 блоктан құлау тау массасымен +240 м белгісіне дейін толтырылады, ал № 180 блоктан құлау +230 м белгісіне дейін толтырылады. Блок қабаттық мәжбүрлі құлау жүйесімен өндіріледі. Кенді уату жоғары, төмен және көлбеу жақын ұңғымалардың шоғырларын орналастырудың көп қатарлы схемаларымен жүзеге асырылады. Кесу жоғары ұңғымалардың шоқтары мен желдеткіштерімен ұйымдастырылған. Өтемақы коэффициенті 0,48 құрады. Кенді шығару ТЖБП-4ТМ арқылы қарастырылған-7 дана және 2 дана 1 орт. Ұлғайтылған диаметрлі ұңғыма зарядтарын жару аралас тәсілмен жүзеге асырылады – детонациялық сым және ИСКРА. Ең аз қарсылас сызыңғы 4,5–5,0 м-ге тең. Жарылыс желісін бастау 12 баяулау дәрежесінде жүзеге асырылады: 25, 50, 75, 100, 125, 150, 175, 200, 250, 300, 350, 400 мс. Жарылыстан кейін қайталама ұсақтауға ЖЗ-ның меншікті шығыны 80 г/т құрағаны анықталды. Осылайша, жаппай жарылыс кезінде кеңейтілген диаметрлі ЖЗ жақын зарядтарының көп қатарлы орналасу схемаларын қолдану тау массасының сапалы ұсақталуын қамтамасыз етті.

Қолданылған әдебиет:

1. G'afurovich, K. O. (2020). Modern State And Methods Of Enhancing The Productivity Of Field Progress In The South-Eastern Part Of Bukhara-Khiva Region. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 2(09), 423-432.

2. Akramov, B. S., & Khaitov, O. G. (2017). Oil displacement by water in an electric field. Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, (3-4), 20-22.

3. G'OFUROVICH, H. O., ABDURASHIDOVICH, U. A., O'G'LI, I. J. R., & RAVSHANOVICH, S. F. (2020). Prospects for the industrial use of coal in the world and its process of reproducing. PROSPECTS, 6(5).

Кенді жерасты өндіру жағдайында құнсыздандудың алдын алу және бақылау

Кушербаев Еламан

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университет, Ақтөбе қ.

Андатпа: Әзірленген әдістеме мен бағдарламаның негізінде қалыңдығы аз жұмсақ кен орындарын қазу үшін дүмнен шығарып қабатаралық құлауды қолдану кезінде шығару қазбаларының оңтайлы параметрлерін есептеу орындалды. Кен жоғалымы мен құнсыздандуды азайту үшін шығарылатын қазбаларды жатыс бүйірі жағына тереңдету қажет, ал бұл тереңдеудің ұтымды мәні өндірілетін бөлімдердің мөлшерімен анықталады. Жыныстарды үйіндіге немесе пайдаланылған үңгірлерге тасымалдай отырып, шығыс траншеялардың төменгі бөлігінен жатыс бүйірі жағының бос жыныстарын алдын ала шығаруды жүргізген жөн. Қарастырылып отырған жағдайларда үңгірлердің бастапқы алуы бар аралас жүйені пайдалану керек, ал қабатаралық құлату тек кентіректерді өндіру үшін қолданылуы керек. Түсті және қара металдардың кедей кендерін өндіру кезінде аталған жағдайларда аралас жүйені пайдалану кенді жоғалтудың (7 – 10 %) және құнсыздандудың (10 – 15 %) қолайлы деңгейін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер:

Кентірек, үңгіраралық кентірек, үңгір, құнарсыздану, жоғалым, панель аралық кентірек, дүмнен шығару.

Кенді дүмнен жығарып қабатаралық құлату арқылы қабатаралықта бір-бірінің үстінен тік орналасқан кезде тік құлайтын немесе қалың кен денелерін өндіру үшін кеңінен қолданылады. Бұл жағдайда қазбаларды өндіру, әдетте, кеніштің жалпы өндірісіне кіретін кен арқылы жүреді. Алайда, белгілі бір жағдайларда бұл жүйені салыстырмалы түрде кедей кендердің қалыңдығы аз кенді кен денелерін өндіру үшін қолданған жөн, мұнда өндірудің қымбат жүйелерін пайдалану экономикалық тұрғыдан тиімсіз. Бұл ретте кен орны шегінде бір қосалқы қабатаралық орналасады. Қатаң айтқанда, бұл жағдайда "қосалқы қабат" термині дәл емес, бірақ оны қолдану осы белгілі қазу жүйесінің сипаттамасын жоққа шығаруға мүмкіндік береді. Мақалада қалыңдығы 10-25 м болатын жайпақ кен орындарын қазу қарастырылған.

Есептеулер көрсеткендей, бұл жағдайда кен орындарын қабатаралық құлату үздіксіз қазу кендердің жоғары шығыны мен құнсыздануына байланысты тиімсіз (кесте. 1). Есептеулерде бөлімнің минималды ені (

қазбалардың арасындағы кентіректің тұрақтылығының шарты бойынша) қабылданды; осы ені ұлғайған кезде шығындар да артады.

Кесте 1. Қабатаралық құлаудың дәстүрлі нұсқасындағы жоғалымдар мен құнсыздану

Секция ені, м	12,5	12,5	12,5	12,5
Кен орнының қалыңдығы, м	10	15	20	25
Кенді шығару кезінде жоғалым, %	55,2	40,2	29,76	21,0
Құнсыздану, %	36,9	26,4	22,9	21,98

Осының салдарынан үңгірлерді бірінші кезектегі қазып алуды, аспалы жақтың мәжбүрлі құлауын және үңгіраралық кентіректерді (ҰАК) қабатаралық құлау жүйесімен өндіру қамтитын аралас әзірлеу жүйесін қолдану перспективалы болып табылады [1 – 3]. Қабатарлық құлау жүйесіндегі кенді дүмнен шығару ерекшеліктері отандық және шетелдік зерттеушілердің жұмыстарында сипатталған [4-9]. Осы ерекшеліктерді ескере отырып, дүмнен шығарумен кезінде кенді алу көрсеткіштерін анықтау әдістемесі жасалды [10, 11], алгоритм және кен жоғалымы мен құнсыздануы есептеудің компьютерлік бағдарламасы жасалды. Қарастырылып отырған аралас қазу жүйесі үшін өзекті міндет – мақалада келтірілген зерттеулердің мақсаты болып табылатын шығарылымның ұтымды параметрлерін анықтау.

Үңгірлер мен кентіректердің көлденең өлшемдері тау-кен сілемінің кернеулі деформацияланған күйімен (КДК) белгіленеді және біз қарастырған жағдайларда 10-нан 20 м-ге дейін өзгереді. Осы кезеңде кен жоғалымы мен құнсыздануы 10-25 м кен орнының қалыңдығы кезінде кентіректер қорларын толық алу шартымен толтырылған үңгірлер арасындағы кентіректерді алу үшін анықталды. Кенді жоғалту, тіпті үңгіраралық аз шығынды ескере отырып, өте жоғары (жату жағында) (кесте. 2). Логикалық шешім-жеткізу қазбаларын, соның ішінде шығару траншеяларын жатыс жағына тереңдету. Әрине, бұл жағдайда бұл қазбаларды жыныс бойынша қазуға, дәлірек айтсақ, тау жыныстарын одан әрі жылжытуға және ішінара оны өңдеуге кететін шығындар артады. Өзекті міндет-біріктірілген жүйеде өндірістің оңтайлы параметрлері мен мөлшерін анықтау. Бұл ретте анықтаушы фактор кентіректерді қазу кезінде кенді алу көрсеткіштері болып табылады.

Кесте 2. Кен денесінде шығару қазбалары орналасқан кезде кен өндіру блогы бойынша кен жоғалымы және құнсыздануы

Кен орнының қалыңдығы, м	10	15	20	25
Үңгіраралық кентірек(ҰАК)				
Ұак ені, м	8	12	16	20
Жоғалым %	37,55	46,05	49,79	52,19
Құнсыздану, %	2,79	0	0	0
Панель аралық кентірек (ПАК)				
ПАК ені, м	24	24	24	24

Жоғалым %	77,40	69,61	66,53	60,16
Құнсыздану, %	0	0	0	0
Үңгір				
Үңгір ені, м	8	12	16	20
Жоғалым %	3,82	2,56	1,92	1,60
Құнсыздану, %	3,82	2,56	1,92	16,0
Блок бойынша				
Жоғалым %	34,30	35,18	35,02	34,88
Құнсыздану, %	3,26	1,48	1,12	1,06

Кендердің еркін ағуы үшін ағынның максималды кеңеюі қажет, бұл шығыс траншеясы ішіндегі материалдың ең көп құнсыздануына байланысты шығу бұрышының төмендеуімен қол жеткізіледі. Мұндай құнсыздану материалдың бір бөлігін жеткізу өндірісіне төгу арқылы жүреді. Бұл жағдайда траншеяның минималды өлшемдері еркін толтырудағы материалды құнсыздану коэффициенті (K_p) 1,5-ке тең деген болжам негізінде анықталады.

$$(Q_{\text{тр}} + Q_{\text{өтем}})/Q_{\text{тр}} \geq 1,5, \quad (1)$$

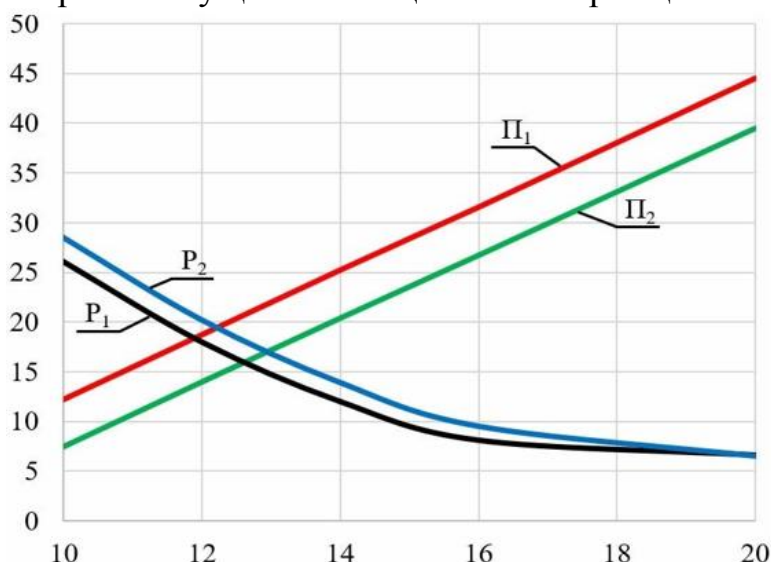
Мұнда $Q_{\text{тр}}$ – уатылатын қабаттың қалыңдығына траншеяның көлемі (d), m^3 ,

$Q_{\text{өтем}}$ – өтемақы көлемі, m^3 .

$$Q_{\text{комп}} = abd, m^3, \quad (2)$$

мұндағы a және b – жеткізу қазбасының ені мен биіктігі, m .

Жеткізу қазбасының кен денесінің астында орналасқан кезде, кеннің ені аз (10-12 м), кеннің құнсыздануы 20 – 28% жоғалым 10 – 18% құрайды, бұл аралас жүйе үшін өте қолайлы. Алайда, тұтас енінің ұлғаюымен оның қорларының жоғалуы шамамен 40% - ға дейін артады (сурет. 2). Бұл жағдайда кенді алу көрсеткіштері жеткізу қазбасының еніне айтарлықтай байланысты.

Сурет. 2. Кен жоғалымы (P) және құнсыздануы (Π) кентірек ені мен жеткізу қазбасының еніне тәуелділігі:

Π_1, P_1 – қазбаның ені 4 м болғанда; Π_2, P_2 – қазбаның ені 5 м болғанда

Қорытынды

1. Түсті және қара металдардың кедей кендерін өндіру кезінде қалыңдығы аз жанас кен орындарын қазу үшін дүмнен шығарумен қабатаралықтарды қазумен біріктірілген қазу жүйесін пайдалану кен жоғалымы (7 – 10 %) және құнсыздандудың (10 – 15 %) қолайлы деңгейін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

2. Кенді алу көрсеткіштерінің қолайлы деңгейін алу үшін шығарынды қазбалары жатқан жағында орналасуы керек, ал олардың тереңдеу дәрежесі бүтіндердің мөлшеріне байланысты және кен жоғалымы мен құнсыздандудың мәнін анықтайды.

3. Траншеяларды құрайтын шығарындылардың көлбеу бұрышы кеннің жоғалымы мен құнсыздандуы іс жүзінде әсер етпейді. Жарылатын тау жыныстарының көлемін азайту үшін траншея ерітіндісінің бұрышын 60^0 тең етіп қабылдау ұсынылады егер оның мәні 40- 65^0 аралықта болса.

4. Кен жоғалымы едәуір төмендеуі жеткізу өндірісінің ені ұлғайған кезде пайда болады, сондықтан оны тау-кен геологиялық жағдайлары бойынша мүмкіндігінше кеңейту ұсынылады.

5. Траншеяның төменгі жағынан бос жатқан бүйірлік жыныстарды алдын-ала босатып, оларды үйіндіге немесе пайдаланылған үңгірлерге тасымалдау арқылы құнсыздандуына айтарлықтай төмендеуіне (кейде екі есе) қол жеткізіледі.

Қолданылған әдебиет

1. Lapčević V., Torbica S., 2017. Numerical Investigation of Caved Rock Mass Friction and Fragmentation Change Influence on Gravity Flow Formation in Sublevel Caving. *Minerals*, V. 7 (56), pp. 1 – 18. DOI: 10.3390/min7040056

2. Lapčević V., Torbica S., Asadizadeh M., Đokić N., Duranović M., Petrović M., 2018. Influence of boundary conditions in DEM models of sublevel caving on dilution and recovery. *Podzemni radovi*, № 33. pp. 1 – 15. DOI: 10.5937/PodRad1833001L

3. Смирнов А.А., Барановский К.В., 2022. Критический анализ теоретических положений по выпуску руды под обрушенными породами. *Проблемы недропользования*, № 3 (34), С. 136 – 145. DOI: 10.25635/2314-1586.2022.03.136

4. Смирнов А.А., Барановский К.В., Рожков А.А., Никитин И.В., 2023. Определение рациональных параметров технологии с обрушением и торцовым выпуском руды в условиях северных регионов России. *Известия вузов. Горный журнал*, № 6, DOI: 10.21440/0536-1028-2023

ЖШС «Восход-орiel» кенішінің шарттарында тау-кен қазбаларын бекіту технологияларын жетілдіру

Орынбайұлы Бакытжан

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университет, Ақтөбе қ.

Андатпа: Бұл жұмыста "Восход" кенішінде (Хромтау қ., Қазақстан) тау-кен қазбаларын бекітудің қолданыстағы әдістеріне талдау жүргізілді және инновациялық шешім ретінде өздігінен бұрғыланатын «СДА» анкерлерін енгізу ұсынылды. Торкрет, штангалы, металл және монолитті бекіткіш сияқты дәстүрлі әдістермен салыстырғанда «СДА» артықшылықтары қарастырылады. "Восход" кеніші жағдайында «СДА» қолдану тиімділігін растайтын есептеулер нәтижелері ұсынылған.

Түйінді сөздер: тау-кен қазбаларын бекіту, өздігінен бұрғыланатын анкер «СДА», бұрғылау.

Тау-кен өндірісінің тұрақтылығын қамтамасыз ету тау-кен өнеркәсібіндегі негізгі міндеттердің бірі болып табылады. Торкрет, штанга, металл және монолитті бекіту сияқты дәстүрлі бекіту әдістерінде бірқатар шектеулер бар, әсіресе күрделі геологиялық разрездеу жағдайында. Соңғы жылдары қазбаларды бекітудің тиімділігі мен қауіпсіздігін арттыруға мүмкіндік беретін өздігінен бұрғыланатын «СДА» анкерлеріне көбірек көңіл бөлінді.

"Восход" кенішінде келесі бекіту әдістері қолданылады:

1.Торкрет: бетон қоспасын өндірістің бетіне қысыммен жағу. Бұл әдіс үздіксіз қорғаныс қабатын құруды қамтамасыз етеді, бірақ жоғары ылғалдылық жағдайында және жарылған жыныстар болған кезде шектеулерге ие.

2.Штангалық бекіткіш: металл шыбықтарды алдын ала бұрғыланған тесіктерге орнату, содан кейін оларды бекіту. Бұл әдіс айтарлықтай еңбек пен уақытты қажет етеді, әсіресе тұрақсыз жыныстарда.

3.Металл бекіткіш: өндірісті қолдау үшін металл жақтау конструкцияларын пайдалану. Металл бекіткіштің беріктігі жоғары және айтарлықтай жүктемелерді қабылдау қабілеті бар, бірақ оны қолдану металдың коррозиясына байланысты агрессивті ортада шектеулі.

4.Монолитті бекіту: қалыптау немесе қалыптаусыз бетондау арқылы қазбаның айналасында қатты бетон немесе темірбетон қабығын жасау. Монолитті бекіткіш өндірістің жоғары тұрақтылығын қамтамасыз етеді, бірақ оны салу процесі көп уақытты қажет етеді және айтарлықтай уақытты қажет етеді [1].

Аталған әдістердің негізгі кемшіліктеріне мыналар жатады:

а) Жоғары еңбек шығындары және орнату процесінің ұзақтығы.

ә) Тұрақсыз және жарылған жыныстар жағдайында шектеулі тиімділік.

б) Қосымша жабдықтар мен материалдарды пайдалану қажеттілігі.

в) Коррозияға ұшырау (металл бекіту үшін) және бөлшектеу қиындығы (монолитті бекіту үшін) [2].

«СДА» - бұл бұрғылау және анкерлеу функцияларын бір уақытта орындайтын, ұшында бұрғылау тәжі бар қуыс шыбықтар. «СДА» орнату кезінде бекіту ерітіндісін бұрғылау және инъекциялау бір уақытта жүреді, бұл уақыт пен еңбек шығындарын айтарлықтай азайтады.

«СДА» артықшылықтары

Орнату жылдамдығы: бір мезгілде бұрғылау және инъекция өндірісті бекіту уақытын едәуір қысқартады.

Тұрақсыз жыныстардағы тиімділік: «СДА» тіпті қатты жарылған және суланған жыныстарда да сенімді бекітуді қамтамасыз етеді.

Әмбебаптығы: әр түрлі тау-кен геологиялық жағдайларда алдын-ала бұрғылау және корпусты пайдалану қажеттілігінсіз қолдану мүмкіндігі.

Коррозия қаупін азайту: заманауи материалдар мен технологияларды қолдану коррозияның бекітпенің беріктігіне әсерін азайтуға мүмкіндік береді[3].

"Восход" кенішінің геологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, СДА енгізу келесі жақсартуларға әкелуі мүмкін:

Қауіпсіздікті жақсарту: сенімді тау жыныстарын бекіту арқылы құлау қаупін азайту.

Шығындарды азайту: бекітпені орнатуға кететін еңбек пен уақытты азайту.

"Восход" кенішінде «СДА» қолдану тиімділігін бағалау үшін есептеулер жүргізілді, олардың нәтижелері 1-кестеде келтірілген.

Кесте 1. Бекіту әдістерін салыстырмалы талдау

Көрсеткіштер	Торкрет	Штангалық	Металл	Монолит	«СДА»
Орнату уақыты (сағ.)	5	4	6	8	2
Еңбек шығындары (адам-сағ.)	10	8	12	15	4
Материалдардың құны (\$)	500	400	600	700	300
Бекіту сенімділігі (%)	85	80	90	95	95

Есептеу нәтижелері «СДА» қолдану бекіткішті орнату уақыты мен еңбек шығындарын азайтуға, сондай-ақ бекіту сенімділігін арттыра отырып, материалдардың құнын төмендетуге мүмкіндік беретінін көрсетеді.

Кесте 2. «СДА» анкерінің сипаттамасы

Сипаттамасы	Өздігінен бұрғыланатын «СДА» анкерлері
Жұмыс істеу принципі	Цемент ерітіндісімен бұрғыланады және бекітіледі
Теспе бұрғылау қажеттілігі	Теспелерді өздігінен бұрғылайды
Бекіту	Цемент ерітіндісін инъекциялау
Борпылдақ жыныстарда қолдану	Өте жақсы
Басқа жыныстарда қолдану	Мүмкін, бірақ қиынырақ
Монтаждау жылдамдығы	Ұзағырақ (бұрғылау + инъекция)
Ерітінділерлі көтеру қабілеті	Ерітіндінің диаметрі мен құрамына байланысты 150-200 кН (15-20 тонна) дейін
Жүк көтергіштігі	Жоғары, ерекше стресстік жүктемелермен
Қолдану аймағы	Беткейлерді, туннельдерді, шахталарды, топырақты, бұрғылау қадаларын бекіту
Қосымша материалдар	Цемент ерітіндісін қажет етеді

"Восход" кенішінде өздігінен бұрғыланатын «СДА» анкерлерін еңгізу тау-кен қазбаларын бекіту технологияларын жаңғыртудың перспективалы бағыты болып табылады. Жүргізілген талдау «СДА»-ның торкрет, штанга, металл және монолитті бекіткіш сияқты дәстүрлі әдістерге қарағанда айтарлықтай артықшылықтары бар екенін көрсетті. Олар қазбалардың сенімді бекітілуін қамтамасыз етеді, оларды орнатуға кететін уақыт пен еңбек шығындарын азайтады және пайдалану шығындарын азайтады [4].

Есептеу нәтижелері «СДА» тау-кен жұмыстарының қауіпсіздігін едәуір арттыруға мүмкіндік беретіндігін көрсетеді, әсіресе күрделі геологиялық жағдайда. Оларды қолдану апаттылықтың төмендеуіне, қазбаларды жөндеу және нығайту шығындарының төмендеуіне, сондай-ақ кеніш жұмысшыларының еңбек жағдайларының жақсаруына әкеледі.

Олардың тиімділігін неғұрлым егжей-тегжейлі бағалау үшін "Восход" кеніші жағдайында «СДА»-ға тәжірибелік-өнеркәсіптік сынақтар жүргізу ұсынылады. Болашақта тау-кен жұмыстарының тұрақтылығын қамтамасыз ету кезінде максималды тиімділікке қол жеткізуге мүмкіндік беретін дәстүрлі және заманауи технологиялардың элементтерін қамтитын біріктірілген бекіту әдістерін жасауға болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. "Анкерная крепь горных выработок" // Добывающая промышленность.
2. "Проведение и крепление горных выработок" // КонсультантПлюс.
3. "Self-Drilling and Hollow Core rockbolts" // Epiroc US.
4. "Методические указания по технологическому проектированию горнодобывающих предприятий металлургии с подземным способом разработки" // Stroyinf.ru.

Влияние творчества Зиры Наурызбай на формирование ценностей молодежи

Султнабекова Амина, ученица 10 F класса

Кабдолда Улжан, ученица 10 F класса

Научный руководитель:

Зикирина Гульсара Бекеновна, учитель истории

Филиал НАО РФМШ г. Астана

Одной из наиболее актуальных проблем нашей страны на современном этапе, несмотря на более чем тридцатилетнюю историю независимости, остается проблема формирования национальной идентичности. «Нам необходимо укрепить свою национальную идентичность. Качества, присущие ответственному гражданину, необходимо укоренить в сознании подрастающего поколения... Необходимо знакомить подрастающее поколение с нашим культурным наследием и учить их ценить его», – отметил в своем выступлении на втором заседании Национального курултая, прошедшего 17 июня 2023 года в Туркестане Президент нашей страны К. К. Токаев [1]. В связи с вовлечением нашей страны в процесс глобализации широко распространяется система ценностей, транслируемая иностранными фильмами и программами, такими интернет-платформами, как YouTube, Тик-ток и др. С одной стороны нельзя не признать, что знание нашими молодыми людьми иностранных языков, знакомство с иностранной культурой поможет им легче интегрироваться в мировом образовательном пространстве, получить хорошее конкурентоспособное образование. Однако нельзя забывать, что национальная культура со всеми её составляющими играет важнейшую роль в духовном развитии личности, в её приобщении к богатству культурного наследия народа и как следствие воспитания гордости за свою страну, чувства патриотизма и ответственности за её будущее. По мнению башкирских ученых Валитова О.К., Валитова И.О., «именно национальная культура является тем важнейшим ядром нации, которое определяет ее жизнеспособность в современном изменяющемся мире, создает духовную общность народа и дает людям уверенность в своем будущем» [2].

Особенно точным и глубоким в контексте рассмотрения данной проблемы, на наш взгляд, является высказывание казахстанского ученого социоантрополога Евфрата Имамбека «формирование моральных ценностей возможно только на базе традиционной культуры казахов, произведений народного искусства. И это должно быть глубокое погружение, а не просто красивая картинка, которую мы видим на праздниках и экранах». Именно «глубокое погружение» [3] понимание истинного смысла национальных обычаев, обрядов, традиций поможет молодым людям в нашей стране понять,

насколько мудрыми, гуманными, проницательными были наши предки. В условиях сурового степного быта такие духовные ценности, как самоотверженность, отвага, взаимовыручка, взаимная ответственность, альтруизм, толерантность, добрососедство, уважение к старшим, трудолюбие, отраженные в национальной культуре, помогали выдержать даже самые тяжелые испытания и выжить. Одним из современных авторов, способных обеспечить «глубокое погружение» в национальную культуру является ученый культуролог, исследователь казахских мифов, кандидат философских наук, писатель, сценарист Зира Наурызбай.

Зира Наурызбай – человек, которому удивительным образом удается совмещать труд исследователя и писателя, популяризатора казахской национальной культуры. Она - талантливый ученый, одна из самых известных современных казахстанских писателей, автор бестселлеров «Вечное небо казахов» и «Приключения Бату и его друзей». Среди произведений для взрослого читателя наибольший интерес вызывает книга «Вечное небо казахов», посвященная осмыслению и интерпретации мифов и традиций, казахского народа. «Это единственный способ исследовать внутренний мир музыкантов, поэтов – основателей казахской культуры. В книге исследуется, как они представляли мир, место в нем, цель и ритуалы, которые происходили в обществе»[4], говорит в одном из своих интервью автор. Её произведения уникальны тем, что соединяют прошлое и настоящее, делая традиции доступными и понятными для современного поколения. В них особое внимание уделяется символам, которые являются краеугольными камнями национальной идентичности: кобызу, домбре, образам батыров и мифологическим персонажам.

«Детей повсеместно захватил мир фэнтези, чародейства и волшебства. Практически все дети, а в некоторых случаях и взрослые буквально зачитывается серией знаменитых романов о мальчике Гарри Поттере, написанной английской писательницей Дж. К. Роулинг» [5], – сокрушается автор казахстанского Литературного портала в статье «Детская литература в Казахстане». Именно эта увлеченность казахстанских детей Гарри Поттером стала одной из причин обращения Зиры Наурызбай к литературе для детей и юношества. Серия детских книг «Приключения Бату и его друзей», написанная ею в соавторстве с Лилей Калаус является настоящим подарком для всех казахстанских родителей, мечтающих воспитывать своих детей в лучших традициях национальной культуры и этнопедагогики. Самое важное, что автору удалось найти баланс между увлекательным и даже захватывающим рассказом в стиле фэнтези и повествованием о казахских обычаях, традициях и культурных ценностях. Детям в ненавязчивой форме дается информация о казахской истории и культуре, что, несомненно, помогает молодежи осознать глубину и богатство национального наследия, способствует формированию гордости за свое Отечество, чувства причастности к своей культуре.

Одной из центральных тем творчества Зиры Наурызбай является казахская мифология. Это не просто сказания или легенды, а целая система

ценностей, через которую казахский народ осознаёт своё место в мире. Мифы о Тенгри – вечном небе, о храбрых батырах и их подвигах учат молодое поколение важности чести, достоинства и любви к родной земле. Мифологические сюжеты также способствуют осознанию культурного единства. Даже в условиях полиэтнического Казахстана, где разные этнические группы имеют собственные традиции и историю, казахская мифология выполняет объединяющую роль, показывая общие ценности, такие как уважение к старшим, гостеприимство и верность своим корням.

В условиях глобализации и модернизации сохранение национальных символов становится особенно важным. Казахстан – это страна, находящаяся на перекрёстке Востока и Запада, где одновременно развиваются как традиционные, так и современные ценности. Однако национальная идентичность не может существовать без культурных основ, и Зира Наурызбай своей работой напоминает обществу о важности этих основ. Её творчество помогает молодым казахстанцам осознать значимость таких элементов культуры, как язык, традиционные ремёсла, национальная кухня и праздники. Например, обычаи, связанные с празднованием Наурыза, подчеркивают цикличность жизни и единство людей с природой. Через эти традиции казахстанцы находят духовные точки опоры, которые остаются неизменными, несмотря на меняющиеся времена.

Значимость работы Зиры Наурызбай выходит за рамки литературы. Её исследования и творчество активно используются в образовательных проектах, направленных на изучение казахской культуры. Внедрение её идей в школьные и университетские программы позволят молодёжи не только изучать факты из истории, но и почувствовать себя частью этой истории. Кроме того, Зира Наурызбай активно работает в сфере кино и телевидения, что делает её идеи доступными для широкой аудитории. Через документальные фильмы, сценарии и интервью она способствует популяризации казахской культуры не только внутри страны, но и за её пределами.

Сегодня Казахстан сталкивается с рядом вызовов в сохранении своей идентичности. Глобализация, урбанизация и культурная унификация создают риски утраты уникальности национальных традиций. Однако творчество таких людей, как Зира Наурызбай, помогает сохранить культурный баланс, поддерживая традиции и одновременно адаптируя их к современным реалиям.

Работы Наурызбай – это не просто искусство, это инструмент воспитания патриотизма, любви к родной земле и уважения к её богатому культурному наследию. Её творчество напоминает казахстанцам о том, что, зная и уважая своё прошлое, они могут уверенно смотреть в будущее. Зира Наурызбай играет важную роль в укреплении национальной идентичности Казахстана. Её творчество вдохновляет людей на изучение своей истории, традиций и культуры, пробуждает чувство гордости за свой народ и его достижения. Через мифологию, литературу и искусство она создаёт прочный фундамент для

культурной сплочённости, который помогает казахстанцам чувствовать себя частью великой истории своего народа.

Литература:

1. Токаев К.К. Выступление на втором заседании Национального курултая «Әділетті Қазақстан – Адал азамат», Официальный сайт Президента РК. URL: <https://www.akorda.kz/>
2. Валитов О.К., Валитов, И.О. Национальная культура в условиях глобализации общества и проблемы обеспечения национальной безопасности // Вестник Башкирского университета. 2008. № 2 (13). С. 404-407.
3. Евфрат Имамбек, «Национальные ценности: что они из себя представляют и кто их должен защищать?» SPIK.KZ АНАЛИТИЧЕСКИЙ ПОРТАЛ URL: <https://spik.kz/2013-nacionalnye-cennosti-что-они-из-себя-предstavljajut-i-kto-ih-dolzhen-zaschischat.html#:~:text=%2D%20%D0%>
4. Вечное небо казахов [Текст] / З. Наурзбаева . – 3-е изд. ., доп. и перераб. . – Алматы : [OTUKEN], 2021. - 718, [2] с. – Библиогр. в подстроч. примеч. . – 1000 экз. – ISBN 978-601-7285-00-5
5. Темирлан Жапаров «Детская литература в Казахстане» URL: https://adebiportal.kz/ru/news/view/detskaia-literatura-v-kazaxstane__21744

Эдьютейнмент в инклюзивном образовании детей с особыми образовательными потребностями в начальной школе

(Из опыта работы)

Твердова Оксана Ивановна

КГУ «ОШ № 4 г. Балхаш»

Учитель начальных классов.

Процесс обучения детей с особыми образовательными потребностями сопровождается определенными трудностями эмоционально-волевой сферы. Задача учителя – повысить у ребят интерес к учебному процессу. В статье приведен теоретический обзор понятия «эдьютейнмент», который доказывает, что применение технологии актуально в работе с детьми с ООП. Этот тип обучения основывается на развлечении и формировании интереса к предмету, он формирует- мотив учения, создаёт адаптированную среду и ситуацию успеха.

Предлагаю Вашему вниманию статью из опыта работы учителя начальных классов, по теме: «Эдьютейнмент в инклюзивном образовании детей с особыми образовательными потребностями в начальной школе».

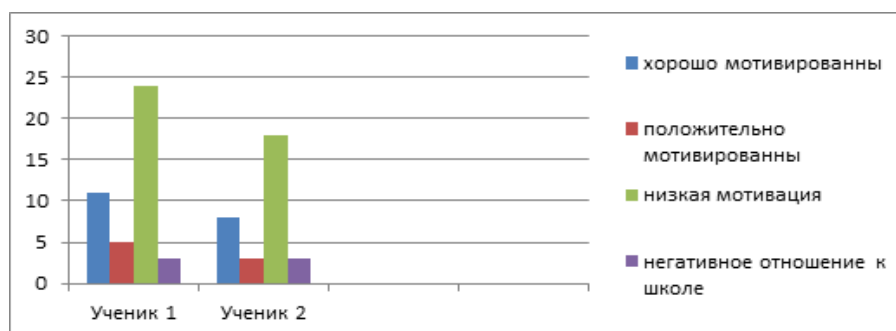

В моём классе обучается 20 учащихся из них двое детей с особыми образовательными потребностями. Знакомство с детьми класса я начала с различных психологических методик и «игровых оболочек». Анализируя результаты тестов (первый тест Керна-Йирасека на готовность к обучению детей в школе), отработав первые дни в новом 1-ом классе, вскоре выявила двух ребят с дефицитным развитием, это дети с «нарушением и отклонением в развитии». Родители этих ребят не сразу «пошли мне на встречу». Пришлось полгода доказывать им это, интерпретируя тесты, анализируя тетради детей, их работоспособность на уроке, показывая видеоролики класса. В итоге, родители согласились пройти комиссию ПМПК. Заключение комиссии было таково - обучение по специальной образовательной учебной программе для детей с задержкой психического развития или по общеобразовательной учебной программе с индивидуальным подходом. Т.к. в заключении ПМПК прописано обучение с индивидуальным подходом, мною был сформирован индивидуальный маршрут для первого и второго ученика. Это всё прослеживалось в Программе на каждого ребенка.

Напоминаю, что у ребят был выявлен диагноз ЗПР, но нам приходится работать не с диагнозом, а с ребёнком.

Поэтому, первым делом провела тест на мотивацию «Анкета мотивации» по Лукьяновой, мои результаты тестов полностью совпали с результатами тестов психолога школы.

Диагностика мотивации обучения на начало года – сентябрь

По итогом можно видеть, что у учащихся на начало года очень сильно преобладает низкая мотивация.

Задумавшись об этом, я начала изучать методы и технологии, придумывать свои приёмы, которые подходят и к обучению учащихся класса и с измененными целями, для ребят с ООП

Всем известно, что процесс обучения детей с особыми образовательными потребностями сопровождается определенными трудностями **эмоционально-волевой сферы: ЭТО**

- ▶ повышенная раздражительность,
- ▶ обидчивость,
- ▶ снижение мотивации,
- ▶ самоконтроля,

- ▶ наблюдательности,
- ▶ затруднение в общении с окружающими людьми
- ▶ нежелание что-либо делать

В связи с этим на своих уроках, я расширила применение такого метода как – **эдьютейнмент**. В переводе на русский язык означает – «**образование**» и «**развлечение**».

Эдьютейнмент — это метод включения игры в образовательный процесс с целью повышения его эффективности.

Идея повышения интереса у обучающихся к учёбе через игру не **нова**, но сегодня, принцип «учиться играя» становится уже одним из ключевых элементов системы образования (в том числе и детей с ООП). **Актуальность использования технологии Эдьютейнмент:**

- **Акцент на увлечение**

важным является **непосредственный интерес обучающегося**, который приводит к развитию речевых навыков и накоплению знаний

- **Акцент на развлечение** именно развлечение выступает основным мотивом, который приводит к удовольствию, одновременно формируя стойкий интерес к процессу развития речи, снимает психологическую нагрузку от процесса образования

- **Игровой подход**

благодаря универсальности игры происходит эффективный процесс развития всех компонентов речи вне зависимости от возраста

- **Акцент на современность**

при использовании актуальных возможностей современных технологий, таких как видео- и аудиоматериалы, дидактические игры, образовательные программы в мультимедийном формате и многие другие средства, достигается максимальная вовлеченность обучающихся в процесс формирования устной речи[1, с.6-12]

Включение технологии **эдьютейнмент**, как развлекательного обучения в инклюзивное образование детей с ООП, формирует- мотив учения, создаёт адаптированную среду и ситуацию успеха. [3, с.192]

Эта методика направлена на повышение уровня развития внимания, логического и наглядно образного мышления, памяти.

Психологи утверждают, что в игровой форме информация легче усваивается и запоминается. Обучение становится игрой, выиграть в которой значит чему-то научиться. [2, с.118]

Технология **эдьютейнмент** включает разнообразные **средства**, направленные на достижение цели **обучения**:

- компьютерные,
- панорамная наглядность,
- настольные и видео игры,
- фильмы, видеоролики
- музыка,
- веб-сайты,

• мультимедийные программы и др. средства, имеющие творческую основу. [4, с.47]

Приемы, которые я включаю в обучение:

- ☐ тренинг различных навыков (вычислительных, правописания...)
- ☐ задания на развитие памяти;
- ☐ уменьшение дидактических психических процессов;
- ☐ опоры разного типа (наглядный плакат, опорный конспект);
- ☐ алгоритмы;
- ☐ разделение сложного задания на составляющие.

Чтобы предмет был интересен и понятен учащимся, использую карточки-таблицы и карточки-схемы (законченные и незаконченные), тесты, карточки с рисунками, карточки-диктанты, где может быть упражнение «заполни пропуск». При подготовке к уроку, я продумываю, насколько целесообразно использовать ту или иную игру, ведь она должна быть инструментом приобретения новых знаний и умений. Прежде всего, ставлю перед собой задачу донести до учащихся, что это не развлечение, а способ приобретения новых знаний. Так же не забываю о педагогических целях урока: игра должна способствовать активизации мыслительной деятельности.

Игра является одним из основных инструментов *эдьютейнмента* детей с ООП. Посредством игры трудная учебная задача, преобразуется в увлекательную игровую цель, чем создает ситуацию успеха и формирует мотив учения. [3, с.194]

Для активизации деятельности учащихся с ООП можно использовать следующие активные методы и приёмы обучения:

1. **Использование сигнальных карточек** при выполнении заданий (с одной стороны на ней изображен плюс, с другой – минус; круги разного цвета по звукам, карточки с буквами).

Дети выполняют задание, либо оценивают его правильность.

Карточки могут использоваться при изучении любой темы с целью проверки знаний учащихся, выявления пробелов в пройденном материале.

Удобство и эффективность их заключаются в том, что сразу видна работа каждого ребёнка.

2. **Использование вставок** на доску (буквы, слова, цифра, знак, картинка). Детям очень нравится соревновательный момент в ходе выполнения данного вида задания, чтобы прикрепить свою карточку на доску, им нужно правильно ответить на вопрос, или выполнить предложенное задание лучше других.

3. Восприятие материала на определённом этапе занятия **с закрытыми глазами** используется для развития слухового восприятия, внимания и памяти; переключения эмоционального состояния детей в ходе занятия;

4. **Определение на ощупь** цифры, буквы, фигуры, знака, это используется с целью повышения мотивации и заинтересованности.

5. **Использование презентации и фрагментов презентации** по ходу занятия. На слайдах можно поместить необходимый картинный материал,

цифровые фотографии, тексты; можно добавить музыкальное и голосовое сопровождение к демонстрации презентации. При такой организации материала включаются три вида памяти детей: зрительная, слуховая, моторная. Это позволяет сформировать устойчивые визуальные и условные рефлекторные связи центральной нервной системы. В процессе коррекционной работы, у детей формируются правильные речевые навыки, а в дальнейшем и самоконтроль за своей речью.

6. Использование картинного материала для смены вида деятельности в ходе занятия, развития зрительного восприятия, внимания и памяти, активизации словарного запаса, развития связной речи.

Любимые нестандартные дидактические игры учащихся с ООП:

Игры с фонариком: «Таможенный досмотр», «Прятки», «Неизвестный звонок с мобильного», «Секрет» и т.д.

Раздаем картинки с фонариком. Задача ученика - включить фонарик и направить луч на обратную сторону картинки. Это может быть коробки, яйцо, куст, банка, лупа, стиральная машина, мешок, дерево, сумка, сундук. Далее задаём вопрос. Кого вы видите? Здесь всё зависит от творчества учителя: либо дети загадывают загадку про этот предмет, либо задают наводящие вопросы, либо называют морфологические признаки предмета, либо изображают этот предмет...

Дидактическая игра «Консервирование знаний». Напиши красиво и оформи новое правило, термин или формулу, при оформлении старайся надолго запомнить написанное. Помести это в банку с накопленными правилами (это прозрачный конверт в форме банки с замком в верхней части, его можно изготовить из файла или приобрести готовый пакет для завтрака). Законсервированные правила всегда будут при тебе, если вдруг вы, что-то подзабыли, всегда можно вскрыть банку и вынуть карточку для повторения. По каждому предмету изготавливается отдельная баночка.

Дидактическая игра «Жмурки». В мешочек или коробку поместить тематические предметы – пластиковые буквы, геометрические фигуры, знаки, игрушки, цифры и т.д. На глаза надевается маска для сна. Далее ученик опускает руку в мешочек, определяет на ощупь предмет, рассказывает о нём. Если ребенок определил на ощупь предмет правильно, дети хлопают в ладоши. (например, знак площади или расстояния. Проговаривает правило)

Дидактическая игра «Мухобойка» В игре участвует несколько человек 2,3 или 4, у каждого в руках мухобойка. Ребята стоят у доски, на доске в разброс написаны ответы. Если это русский язык находят верную безударную гласную, либо парную согласную. Учитель задаёт вопрос, ученики быстро находят ответ на доске и хлопают по нему мухобойкой. Побеждает тот, кто быстрее всех нашёл верный ответ. В конце игры можно посчитать набранные учениками баллы. (игра берет своё начало с 80-ых годов, как нейро-игра)

Дидактическая игра «Академия весёлых наук».

Дидактическая игра «Мнемоколор» Ваша задача – запомнить текст каждой строки и цветовую гамму. Далее, по памяти воспроизвести увиденное,

по заданному учителем вопросу. Например. Какая поговорка написана зеленым цветом? Каким цветом напечатана пословица...?

Дидактическая игра «Редакторы». Редактор – это сложная профессия, она требует точности и безошибочности в выполнении заданий. (На доску вывешиваем рубрику «Нужна помощь редактора!»). Вам предлагается текст, отредактируйте его. Исправьте ошибки или добавьте нужное. Лучше такой вид упражнений выполнять индивидуально, но не исключено разобрать и всем классом коллективно. А можно видоизменить название игры на «Корректоры». В этом случае, работаем с газетами. (выделяем существительные, начерия, простые предложения, одушевленные сущ-ые...)

«ДА» и «НЕТ» на разных языках мира» отвечая на вопросы учителя, одноклассников или группы учащихся, ученики должны употреблять слова «ДА» и «НЕТ», на разных языках. Язык указывает тот, кто проводит игру. Возможно, чередование, например, казахский язык и итальянский...

На казахском языке - «ия», «жок».

На английском – «йэс», «ноу».

На китайском – «ши да», «бэоу».

На французском – «уи», «па».

На японском – «хай», «ийэ».

На узбекском – «ха», «йок».

На польском – «айи», «не ма».

На итальянском - «сьи», «но».

На болгарском- «а», «няма»

«Оскар пословице» создайте памятник или статую пословице (рисунок, пиктограмма или изображение с помощью частей тела, мимики и жестов,...), которая звучит так...*ПОД ЛЕЖАЧИЙ КАМЕНЬ И ВОДА НЕ ТЕЧЁТ...*

Анализ развития психических процессов учащихся с ООП за 2023-2024 учебный год

	низкий	ниже среднего	средний	выше среднего	высокий
Начало года	15%	31%	33%	21%	0%
Конец года	8%	12%	27%	40%	13%

На основании результатов, полученных в ходе исследований за 2023 по 2024 учебный год были сделаны следующие выводы: уровень развития психических процессов у детей с ООП ниже условной возрастной нормы. Недостаточно развиты высшие психические функции, эмоционально-волевая, коммуникативная и личностная сферы.

Результат диагностики за учебный год показывают наличие индивидуальной положительной динамики у учащихся с ОПП.

Для решения данных проблем с учащимися проводится индивидуальная работа, которая направлена на развитие психических процессов, эмоционально-волевой, коммуникативной и личностной сферы детей.

Рекомендации для учителей

Постоянно держать таких детей в поле зрения, не оставлять их без внимания.

Создавать ситуации успеха, поощрять за малейшие дела.

При выполнении любого вида заданий учитель должен помнить, что необходимо решать не только задачи общеобразовательной программы, но и коррекционные задачи.

Закреплять пройденный материал в свободной деятельности, во время режимных моментов.

Держать тесную связь с психологом.

Подведем итог беседы:

Игра позволяет ребенку с особыми образовательными потребностями испытывать наслаждение, положительные эмоции, а через нее – положительное отношение к учебе.

В.А.Сухомлинский сказал: «Без игры нет, и не может быть полноценного умственного развития. Игра – это огромное светлое окно, через которое в духовный мир ребенка вливается живительный поток представлений, понятий. Игра – это искра, зажигающая огонек пытливости и любознательности».

Список литературы:

1. Дьяконова, О. О. Понятие «эдьютейнмент» в зарубежной и отечественной педагогике / О. О. Дьяконова // Сиб. пед. журнал. -2012.-№ 6.- С. 6-12

2. Елисеева И.Г., Ерсарина А.К. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе: метод. Рекомендации. Алматы: ННПЦ КП, 2019. - 118с.

3. Кобзева, Н. А. Edutainment как современная технология обучения / Н. А. Кобзева // Ярослав. пед. вестн. - 2012. - № 4, т. 2 (Психол.-пед. науки). - С. 192-195.

4. Никольская И.А. Информационные технологии в специальном образовании //Коррекционная педагогика. – 2004. – №2 (4). – С. 47-50.

Ценуроз овец, диагностика, лечение и профилактика

Толегенов Нурбек Серикулы, магистрант

НАО «Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана», г. Уральск

Кереев Абзал Кенесович, PhD, доцент

НАО «Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана», г. Уральск

Аннотация: Цель данной статьи — рассмотреть основные аспекты диагностики, лечения и профилактики ценуроза овец. В статье будет проанализирована морфология и биология возбудителя, патогенез заболевания, а также клинические проявления, которые могут варьироваться от легких неврологических расстройств до тяжелых форм, угрожающих жизни. Особое внимание будет уделено методам диагностики, включая лабораторные исследования и визуализационные методы, а также современным подходам к лечению, включая использование антипаразитарных препаратов. В заключение будут предложены рекомендации по профилактическим мерам, направленным на снижение заболеваемости и улучшение здоровья овец.

Ключевые слова: ценуроз, овцы, диагностика, лечение, профилактика, паразитарные заболевания

Введение. Ценуроз овец (Coenurosis), является одним из наиболее опасных паразитарных заболеваний, вызываемым личиночной стадией ленточного червя *Taenia multiceps*. Это заболевание поражает центральную нервную систему животных, в основном овец, и может привести к значительным экономическим потерям в животноводческих хозяйствах, поскольку пораженные животные часто погибают или становятся непригодными для дальнейшего использования. Ценуроз встречается во многих регионах мира, особенно там, где овцеводство является важной отраслью сельского хозяйства [1,2].

Заражение происходит через проглатывание яиц паразита, которые выделяются с фекалиями окончательных хозяев (чаще всего собак). Попадая в организм овцы, яйца развиваются в личинки, которые мигрируют в головной мозг, формируя кисты — ценуры. Эти кисты могут вызывать тяжелые неврологические симптомы у животных, включая потерю координации, судороги, паралич и смерть в случае, если заболевание не лечится своевременно [3].

Ценуроз — это заболевание, которое часто имеет хроническое течение. Симптомы могут развиваться постепенно, что затрудняет раннюю диагностику и лечение. На поздних стадиях заболевания симптомы становятся более

выраженными и могут включать изменения в поведении, снижение аппетита, потерю ориентации и координации, что в конечном итоге приводит к потере продуктивности и гибели животного. Это делает своевременную диагностику и профилактику ключевыми аспектами управления ценурозом в овцеводстве [4].

Диагностика ценуроза базируется на клинических признаках, таких как неврологические симптомы, и включает различные методы визуализации (например, ультразвуковое исследование), позволяющие выявить наличие ценур в мозге. Однако клинические признаки могут быть неспецифичными, что усложняет раннюю диагностику. Биохимические и гематологические исследования крови также являются важными инструментами в диагностике и позволяют оценить степень поражения внутренних органов и общее состояние животного. Гематологические исследования могут выявить воспалительные процессы, анемию, нарушение работы печени и другие патологические изменения, характерные для животных, зараженных ценурозом [5].

Лечение ценуроза на поздних стадиях требует хирургического удаления кист из мозга животного, однако это возможно не всегда, и исход лечения зависит от стадии заболевания и местоположения ценур. В ранних стадиях заболевания медикаментозная терапия может быть эффективной, однако диагностика на этой стадии затруднена, что снижает вероятность успешного лечения. Использование антигельминтных препаратов может быть направлено на уничтожение паразитов в организме, однако они малоэффективны при поражении головного мозга, где паразиты уже образовали кисты.

Лечение должно быть комплексным и включать поддерживающую терапию для улучшения общего состояния животного, уменьшения воспалительных процессов и восстановления нарушенных функций организма. Важно отметить, что успешное лечение может быть затруднено из-за поздней диагностики, поэтому в большинстве случаев основное внимание уделяется профилактическим мерам.

Профилактика ценуроза играет ключевую роль в контроле и снижении распространения этого заболевания. Основные меры профилактики направлены на разрыв цепи передачи паразита между промежуточными и окончательными хозяевами. Важным компонентом профилактики является контроль за собаками, которые являются основными переносчиками яиц паразита. Регулярная дегельминтизация собак в хозяйствах, правильная утилизация фекалий, а также предотвращение контакта овец с зараженной почвой и водой — это важные профилактические меры.

Кроме того, особое внимание уделяется гигиеническим и санитарным условиям в животноводческих хозяйствах. Правильное управление пастбищами и кормами, а также контроль за состоянием здоровья животных позволяет снизить риск заражения и распространения ценуроза. Вакцинопрофилактика, которая разрабатывается для борьбы с этим заболеванием, также может стать важным элементом контроля [6,7].

Клинические признаки. Клинические признаки ценуроза развиваются, когда центральная нервная система (ЦНС) козы/овцы подвергается вторжению

цистной личинки или метацестоды ленточного червя. Ценуроз может протекать как в острой, так и в хронической форме. Острый ценуроз возникает во время миграционной фазы заболевания, обычно примерно через 10 дней после приема большого количества яиц ленточного червя. Молодые ягнята в возрасте 6-8 недель чаще всего проявляют признаки острого заболевания. Признаки связаны с воспалительной и аллергической реакцией. Наблюдается транзиторная лихорадка и относительно легкие неврологические признаки, такие как вялость и легкое отворачивание головы. Иногда признаки более серьезные, и у животного может развиться энцефалит, судороги и смерть в течение 4-5 дней. Острое заболевание является важным дифференциальным диагнозом цереброкортиконекроза (CCN).

Хронический ценуроз обычно встречается у овец в возрасте 16–18 месяцев. Время, необходимое личинкам для вылупления, миграции и роста до размеров, достаточных для проявления нервной дисфункции, варьируется от 2 до 6 месяцев. Самые ранние признаки часто поведенческие: пораженное животное стремится держаться в стороне от стада и медленно реагирует на внешние раздражители. По мере роста кисты клинические признаки прогрессируют до депрессии, односторонней слепоты, кружения, изменения положения головы, потери координации, паралича и лежащего положения. Если не провести хирургическое лечение, животное погибнет.

Диагностика.

Клинический диагноз церебрального ценуроза основан на физическом и неврологическом обследовании, а также на общей информации о породе, возрасте, поле, условиях разведения, предыдущих заболеваниях, продолжительности признаков и смертности стада.

Неврологическое обследование. Общее поведение сначала у овец наблюдались поведенческие нарушения, такие как ненормальное поведение в стаде (стоят отдельно), дезориентация, легкость поимки, депрессия или возбудимость, что указывало на то, что киста находилась в ростральной или височной области головного мозга.

Нарушения зрения. Наблюдение за способностью животного ходить среди препятствий и реакциями на угрозу (моргание) использовались для оценки зрения. В большинстве случаев односторонняя слепота указывала на то, что киста находилась в контралатеральной каудальной части мозга (затылочной доле); иногда некоторые нарушения также обнаруживались в ипсилатеральном глазу. Двусторонняя слепота была вызвана поражениями в ипсилатеральной зрительной коре или мозжечке или наличием более чем одной кисты.

Постуральные дефициты. Постуральные реакции оценивались с помощью теста тачки и теста полустоя и полуходьбы, проверяя пути, включающие как головной мозг, так и мозжечок. Односторонние дефициты предполагали контралатеральную церебральную кисту, а двусторонние дефициты с большей вероятностью указывали на мозжечковые кисты.

Круговое движение. Компульсивное круговое движение было частым клиническим признаком ценуроза. Движение по широкому кругу указывало на

то, что киста находилась в ипсилатеральном мозге, тогда как узкий круг диаметром 1–2 м предполагал вовлечение контралатерального мозга. Направление кругового движения не было надежным указателем на местоположение кисты, но животные имели тенденцию кружиться в сторону поверхностных кист и от стороны глубоких кист.

Размягчение черепа. Размягчение черепа вызвано разрежением костей. Пальпируемое размягчение лобных костей сразу за роговыми зачатками иногда обнаруживалось у овец с признаками ценуроза. Однако это был наименее надежный указатель на местонахождение кисты, поскольку это был необычный признак.

Перкуссия черепа. Во время операции и после удаления кожи, подкожной клетчатки и надкостницы перкуссия черепа выявила притупление, обычно предполагающее, что киста находится в головном мозге. Такое обследование было невозможно у овец с большими рогами, у баранов или у фрисландских овец из-за толщины их черепа.

Мозжечковые признаки. Дисметрия, интенционный тремор, гиперметрия, атаксия, нистагм, косоглазие, опистотонус, тремор головы, двусторонние постуральные дефициты и двустороннее отсутствие рефлекса угрозы убедительно свидетельствовали о поражении мозжечка. Нистагм и косоглазие также указывали на то, что киста может находиться в стволе мозга.

Дифференциальная диагностика. Среди заболеваний, которые следует учитывать при дифференциальной диагностике ценуроза, были: а) листериоз — острое заболевание (двадо пяти дней), возникающее в основном зимой, б) цереброкортикальный некроз, также острое заболевание (от одного до трех дней), но хорошо поддающееся лечению тиамином, в) болезнь Лупинга, которая не встречается в Греции, г) висна, подтвержденная анализами сыворотки крови, и скрепи, обнаруживаемая у животных старше двух лет, и д) абсцессы мозга, имеющие схожие клинические признаки с ценурозом, но неврологические признаки имеют тенденцию становиться статичными, и терапия антибиотиками, по-видимому, улучшает состояние животных

Лечение больного животного. Хирургическое место было идентифицировано путем различения характерного звука при перкуссии. Критерием выбора было наличие звука, указывающего на заполненную жидкостью кистозную структуру, отличающегося от нормального костного звука. Животное контролируется вручную помощником в боковом положении, удерживая пораженную сторону сверху. Назначенная область была тщательно подготовлена к операции. Для обеспечения асептических и антисептических условий применялся препарат йода. Операционная область стрижется, бреется и пропитывается йодом. Вскоре после стерилизации операционное поле блокируется 2% лидокаина гидрохлоридом, местным анальгетиком. Для анестезии животным внутривенно вводили 0,1 мг/кг ксилазина. Делается крестообразный надрез, чтобы сделать четыре лоскута, каждый из которых отделяется от подкожной ткани тупым рассечением. Кровотечение проверяется путем нажатия большим пальцем или манометрическим давлением. Подкожная

ткань и тонкая кость соскабливаются, затем с помощью щипцов для тканей, делается отверстие достаточно большого размера, чтобы удалить кисту. Зонд осторожно вводится немного и делается круговое движение, чтобы киста могла легко выйти. Всякий раз, когда обнаруживается, что киста выходит, козе позволяют дернуть головой и двигаться. Затем кисту медленно удаляют, удерживая ее сухой ватой и пальцем. Соблюдается максимальная осторожность, чтобы не допустить разрыва кисты и попадания жидкости в мозг. Иногда необходимо обернуть кончик пинцета тонкой ватой. Перед зашиванием кожи на раны наносят порошок сульфаниламида или антибиотика. Лоскуты ушивают прерывистыми швами. Область операции была покрыта защитной повязкой. У слабых и истощенных животных в яремную вену во время операции непрерывно вводят 5% физиологический раствор декстрозы (500 мл). После операции животные получали антибактериальную терапию пролонгированного действия и противопаразитарный препарат. Комбинированный антибиотик, применяется внутримышечно по 2 мл/10 кг веса тела ежедневно в течение 7 дней. Внутривенный физиологический раствор показан до тех пор, пока животные не начнут снова есть после операции. Рекомендуются содержать животное в чистом доме и не позволять ему тереть голову. Шов снимается через 7-9 дней. После операции за животными осуществлялось тщательное наблюдение.

Контроль и профилактика болезни. Контроль ценуроза у скота осуществляется с помощью тех же мер, что и для профилактики других метацестодозов. Церебральный ценуроз можно контролировать путем регулярной антигельминтной обработки собак с интервалом в 6–8 недель, путем использования эффективного теницида и правильной утилизации мозга овец и коз после убоя или смерти животных, чтобы предотвратить поедание отходов собаками, принадлежащими к населению, которые могут не получать регулярную антигельминтную обработку. Эффективные меры контроля также могут быть приняты с помощью таких методов, как запрет на забой скота на заднем дворе, утилизация голов и информирование общественности об эпидемиологии *S. cerebralis*. Сообщества и правительства могут убедиться, что их водоснабжение остается санитарным и свободным от собачьих фекалий.

Сообщества могут контролировать численность популяций бродячих собак. Люди должны тщательно мыть все фрукты и овощи перед едой и убедиться, что их собаки не заражены ленточным червем. Для человека индивидуальная профилактика ценуроза заключается в избегании употребления сырой пищи или воды, которые могут быть загрязнены собачьими фекалиями. Необходимо обеспечить осведомленность общественности о передаче заболевания. Люди, контактирующие с собачьими фекалиями, должны мыть руки с мылом после работы и соблюдать правила личной гигиены. Общество должно следить за тем, чтобы источники воды и огороды не были богаты собачьими фекалиями. Сырые овощи и фрукты следует тщательно мыть перед едой. Собак следует регулярно дегельминтизировать. Контакт собак с

пастбищами следует контролировать. Популяцию бродячих собак следует сократить.

Мозги инфицированных овец и коз после убоя следует утилизировать надлежащим образом. Убой скота на заднем дворе или незаконные бойни должны быть запрещены законом.

Лучший контроль и профилактика ценуроза — не допускать собак к тушам овец и крупного рогатого скота и не кормить их сырым мясом. Если это невозможно, контроль и профилактика ценуроза должны основываться на регулярной антигельминтной дозировке собак, желательно каждые три месяца.

Общественные пешеходные дорожки, проходящие через овечьи поля, по которым люди выгуливают своих собак, могут представлять особую проблему. Фермеры могут вывесить знак, объясняющий риски заболевания и призывающий местных жителей, выгуливающих своих собак на этих полях, дегельминтизировать своих собак.

Заключение.

Ценуроз овец является серьезной проблемой, требующей комплексного подхода к диагностике, лечению и профилактике. Эффективная диагностика на ранних стадиях заболевания позволяет значительно повысить шансы на успешное лечение и минимизировать экономические потери для фермеров. Лечение ценуроза должно быть основано на использовании современных антипаразитарных средств, а также на симптоматической терапии для улучшения состояния животных. Профилактика заболевания включает в себя соблюдение гигиенических норм, регулярное обследование поголовья и применение профилактических мер, таких как вакцинация и контроль за паразитами. Важно, чтобы фермеры и ветеринары работали в тесном сотрудничестве для обеспечения здоровья овец и устойчивости сельскохозяйственного производства.

Список использованной литературы

1. Vseoferme.com. (2023). Ценуроз овец: лечение и профилактика, признаки и разновидности болезни. *Vseoferme*. <https://vseoferme.com/cenuroz-ovce>
2. Кузнецова, Л. (2022). Ценуроз овец - морфология и биология возбудителя, патогенез, диагностика, лечение и профилактика. *Цестодозы*. <https://cestodozy.ru/cenuroz>
3. Петров, В. (2021). Ценуроз у овец: симптомы, диагностика и профилактика заболевания. *Журнал ветеринарной практики*, 5(2), 45-50. <https://vetjournal.ru/cenuroz>
4. Сидоренко, А. (2022). Лечение и профилактика ценуроза. *Аграрный вестник*, 4(3), 112-117. <https://agrarnyjvestnik.ru/lechenie-cenuroza>
5. Иванова, М. (2020). Профилактика ценуроза в овцеводстве. *Научный журнал «Зоотехния»*, 5(3), 30-35. <https://zootechnia.ru/profilaktika-cenuroza>

6. Михайлов, С. (2023). Современные методы диагностики ценуроза. *Ветеринарная клиника*, 7(4), 88-95. <https://vetclinic.ru/metody-diagnostiki>

7. Филиппов, А. (2021). Эпидемиология ценуроза: современные исследования. *Паразитология*, 6(2), 72-78. <https://parasitology.ru/epidemiologiya-cenuroza>

Features of the use of Massive Open Online Courses (MOOCs) in the organization of blended learning in the preparation of future teachers

Tulekova Danagul Yersainovna

Foreign languages and intercultural communication,

Kh.Dosmukhamedov Atyrau University

Atyrau, Kazakhstan

Scientific advisor - Abdol Eleonora Doszhanovna

Abstract: *The article discusses the features of using massive open online courses (MOOCs) in the organization of blended learning for the training of future teachers. The advantages of integrating MOOCs into the educational process are analyzed, including expanding access to educational resources, personalizing learning, and developing digital competencies. Special attention is paid to the development of methods that promote an effective combination of traditional and online teaching methods, as well as practical aspects of the use of MOOCs in teaching practice. Recommendations on the implementation of MOOCs to improve the quality of training for future teachers are given.*

Keywords: *Blended learning, massive open online courses (MOOCs), teacher training, digital competencies, educational technologies.*

The integration of Massive Open Online Courses (MOOCs) into the organization of blended learning has become a significant trend in the training of future teachers. The demand for innovative approaches to education has grown in response to the evolving requirements of the modern educational landscape [1]. As technological advancements reshape traditional teaching and learning processes, MOOCs stand out as a transformative tool for providing access to quality educational resources and fostering a more engaging learning experience. This article explores the features, advantages, and challenges associated with the use of MOOCs in the preparation of future educators within the framework of blended learning.

Blended learning combines traditional face-to-face instruction with digital and online learning resources, creating a hybrid model that benefits from the strengths of both approaches. This methodology is particularly relevant in teacher training programs, where the objective is not only to impart theoretical knowledge but also to develop practical teaching skills and digital competencies. MOOCs contribute

significantly to this process by offering structured courses, developed by leading experts and institutions, on a variety of topics relevant to teaching and education. These courses enable teacher trainees to gain exposure to cutting-edge pedagogical practices and engage with diverse perspectives [2].

One of the primary advantages of integrating MOOCs into blended learning is the flexibility they offer. Teacher trainees often juggle multiple responsibilities, including coursework, internships, and personal commitments. MOOCs allow them to learn at their own pace, accessing course materials and resources at times that suit their schedules. This flexibility is particularly valuable in teacher education, where students may be required to balance their learning with teaching practice in schools. By incorporating MOOCs into blended learning, future teachers can engage with high-quality content without compromising their practical training.

In addition to flexibility, MOOCs offer scalability and accessibility. These courses are designed to reach a large audience, making them a cost-effective solution for teacher education programs that aim to provide quality resources to a diverse group of learners. For aspiring teachers in remote or underserved areas, MOOCs open doors to educational opportunities that might otherwise be unavailable. This democratization of education ensures that future teachers, regardless of their geographic location or socioeconomic status, have access to the knowledge and skills required for their profession [3].

Another significant benefit of MOOCs in blended learning is the emphasis on self-directed learning. The format of MOOCs encourages learners to take responsibility for their education, developing critical thinking, time management, and problem-solving skills. These competencies are essential for teachers, who must not only master their subject matter but also model effective learning strategies for their students. By engaging with MOOCs, teacher trainees gain firsthand experience in navigating online learning environments, which they can later apply in their teaching practices to enhance student engagement and outcomes.

MOOCs also offer diverse and innovative content that complements traditional teacher training curricula. Many MOOCs focus on emerging trends in education, such as technology integration, inclusive practices, and global citizenship education. These topics are often underrepresented in conventional teacher education programs but are increasingly important in contemporary classrooms. By incorporating MOOCs into blended learning, teacher trainees gain exposure to these critical areas, equipping them to address the challenges of 21st-century education effectively.

The use of MOOCs in blended learning is particularly beneficial for developing digital literacy among future teachers. As education increasingly relies on technology, teachers must be proficient in using digital tools and platforms to enhance teaching and learning [4]. MOOCs serve as both a resource and a model for digital education. By participating in these courses, teacher trainees not only acquire content knowledge but also develop familiarity with online learning platforms, interactive tools, and multimedia resources. This experience is invaluable in preparing them to integrate technology into their own classrooms, fostering a more dynamic and engaging learning environment for their students.

Despite these advantages, the integration of MOOCs into blended learning for teacher training is not without challenges. One significant issue is the varying quality of MOOCs available. While many are developed by reputable institutions and experts, others may lack rigor or fail to meet the specific needs of teacher trainees. To address this concern, educational institutions must carefully curate and evaluate MOOCs before incorporating them into their programs. Collaboration with MOOC providers can also help ensure that the courses align with the objectives and standards of teacher education programs.

Another challenge is the need for effective support systems to facilitate the integration of MOOCs into blended learning. Teacher trainees may encounter difficulties in navigating online platforms, understanding course content, or maintaining motivation in self-directed learning environments. To address these issues, institutions must provide adequate support, including guidance from instructors, peer collaboration opportunities, and access to technical assistance. Blended learning models that combine MOOCs with face-to-face sessions can also help bridge gaps by allowing trainees to discuss and clarify concepts with their instructors and peers.

Assessment and evaluation are additional areas that require careful consideration when integrating MOOCs into blended learning. Traditional teacher education programs often rely on in-person assessments to evaluate the competencies of trainees. However, MOOCs typically use online quizzes, assignments, and peer assessments, which may not fully capture the practical skills and teaching abilities of future educators. To address this challenge, institutions can design complementary assessment methods, such as teaching simulations, classroom observations, and reflective portfolios, to evaluate the overall effectiveness of the blended learning experience [5].

The cultural and contextual relevance of MOOCs is an important consideration in teacher training. Many MOOCs are designed for a global audience, which means that the examples, case studies, and pedagogical approaches presented may not always align with the specific needs and contexts of local educational systems. To ensure relevance, institutions can supplement MOOCs with localized content, discussions, and activities that address the unique challenges and opportunities of the local education system. This approach not only enhances the relevance of the training but also helps future teachers develop a deeper understanding of their professional context.

The role of instructors in blended learning environments that incorporate MOOCs is also critical. While MOOCs provide valuable content and resources, the presence of skilled instructors who can guide, mentor, and support trainees is essential for a meaningful learning experience. Instructors can help contextualize MOOC content, facilitate discussions, and provide personalized feedback, ensuring that trainees fully benefit from the blended learning model. By adopting a facilitative role, instructors can empower future teachers to take ownership of their learning while offering the necessary support to navigate challenges.

The integration of MOOCs into blended learning also has implications for the professional development of educators. As teacher trainees gain experience with MOOCs, they are better equipped to incorporate similar approaches into their own teaching practices. By leveraging online resources and blended learning strategies, they can create innovative and flexible learning environments for their students. This ability to adapt and innovate is particularly important in today's rapidly changing educational landscape, where teachers must be lifelong learners who can respond effectively to new challenges and opportunities [6].

In conclusion, the use of MOOCs in the organization of blended learning for the training of future teachers represents a significant step forward in modernizing teacher education. By combining the accessibility and flexibility of MOOCs with the personalized support and practical experiences of traditional instruction, blended learning models offer a comprehensive approach to preparing educators for the demands of 21st-century classrooms. While challenges such as quality assurance, support systems, and contextual relevance must be addressed, the potential benefits of this approach are immense. By embracing the opportunities offered by MOOCs and blended learning, teacher education programs can empower future educators to become innovative, adaptable, and effective professionals who are well-equipped to inspire and guide the next generation of learners.

References:

1. Алтыникова Н.В., Барматина И.В. Концептуальные идеи модернизации педагогического образования // Вестник пед. инноваций. 2015. № 3 (39). С. 12-28.
2. Yilmaz, Ö., & Malone, K. L. (2020). Pre service teacher perceptions about the use of blended learning in a science education methods course. *Smart Learning Environments*, 7(1). <https://doi.org/10.1186/s40561-020-00126-7>
3. Youssef, A. M. F., Chatti, M. A., Schroeder, U., & Wosnitza, M. (2014). What drives a successful MOOC? An empirical examination of criteria to assure design quality of MOOCs. In *Proceedings – IEEE 14th International Conference on Advanced Learning Technologies, ICALT 2014*. <https://doi.org/10.1109/ICALT.2014.23>
4. Smith, K., & Hill, J. (2019). Defining the nature of blended learning through its depiction in current research. *Higher Education Research and Development*, 38(2), 383–397. <https://doi.org/10.1080/07294360.2018.1517732>
5. MIRONOV, C., BORZEA, A., & CIOLAN, L. (2014). Blended-learning – an effective tool for the professional development of higher education teachers. In *The 8 th International Scientific Conference eLearning and software for Education INTEGRATING MOOCs IN BLENDED COURSES* (pp. 226–231). Bucharest.
6. Marrinan, H., Firth, S., Hipgrave, D., & Jimenez-Soto, E. (2015). Let's take it to the clouds: The potential of educational innovations, including blended learning, for capacity building in developing countries. *International Journal of Health Policy and Management*, 4(9), 571–573. <https://doi.org/10.15171/ijhpm.2015.121>

Шығармашылық мүйісі/Уголок творчества

Астапкович София Сергеевна
КГУ «Пригородная средняя школа»
г.Актобе
Рук.: Ольто Мария Григорьевна

Сәрсенбай Еркежан Азаматқызы
Әлкей Марғұлан атындағы
Павлодар педагогикалық университеті
жет.: Кошкимбаева Раиса Халыковна

Талғат Айлин Нәдірқызы
Школа №159 г. Алматы
рук.: Енсеппаев Талғат Аблаевич

Островская Варвара Алексеевна
КГУ «Кабинет психолого-педагогической
коррекции №2» г.Петропавловск
Рук.: Островская Яна Владимировна

Темиртасова Асия Темирхановна
Әлкей Марғұлан атындағы
Павлодар педагогикалық университеті
жет.: Кошкимбаева Раиса Халыковна

Требования к содержанию и оформлению

Авторские права.

Высылая материалы, автор гарантирует, что

- по данной работе у автора нет обязательств перед третьими лицами, препятствующими размещению материалов;
- отправляя материал для публикации в журнале, Вы подтверждаете, что права на нее принадлежат Вам, и если возникнут проблемы с соблюдением авторских прав, то обязуетесь разрешать их самостоятельно;

Требования к содержанию и оформлению статей:

1. В структуру статьи должны входить: заглавие статьи; ФИО автора/ов; занимаемая должность; название учреждения; город/район; текст статьи; список литературы, который должен содержать лишь цитируемые в тексте работы.

2. Заглавие статьи должно быть информативным, лаконичным.

3. Статья предоставляется в редакцию журнала в электронном виде.

4. Объем статьи не должен превышать **4 страниц** формата А4, страницы должны быть целиком заполнены текстом. Шрифт 14 Times New Roman, интервал – 1,0. Поля: слева, справа, сверху, снизу – 2 см, включая таблицы, схемы, рисунки и список литературы.

5. Все формулы должны набираться в «Редакторе формул» в текстовом редакторе Word.

6. Все графики и диаграммы и прочие выстраиваемые объекты должны быть снабжены числовыми данными, обеспечивающими при необходимости их (графиков, диаграмм) достоверное воспроизведение, размер шрифта-12 пт.

7. Табличные сноски располагаются под таблицей.

8. Список литературы оформляется в конце статьи.

9. Статья сопровождается краткими аннотациями (5-7 предложений), содержащими информацию о тематике и проблематике статьи, цели ее написания.

10. Ответственность за содержание статьи несут авторы.

11. Редакционная коллегия оставляет за собой право публикации или отклонения статьи.

12. Материалы авторам не возвращаются.

13. Статьи, оформленные с нарушением требований, к регистрации не принимаются.

14. Фото не помещать в текст (сохранять отдельно в формате JPG с нумерацией от №1, №2). В тексте статьи указывать номер фото, выделяя жирным шрифтом.

15. В отдельном от статьи файле (Заявка) указываются сведения об авторе: ФИО, учёная степень, учёное звание, занимаемая должность, название учреждения, домашний адрес, контактные телефоны, e-mail.

16. Можно приложить качественную фотографию автора (в электронном виде).

17. Редакционная коллегия имеет право вернуть на доработку автору материалы при невыполнении предъявляемых требований, наличии орфографических, грамматических и стилистических ошибок, отрицательной рецензии.

18. Статья обязана сопровождаться Рецензией, с подписью автора и печатью учреждения, в которой работает рецензент (авторами рецензии могут быть, руководители МО, методисты, ППС института или вуза)

19. Материалы представляются на казахском или русском языках на электронный адрес ziat.journal@mail.ru

Требования к содержанию и оформлению методической разработки:

1. Представляемый материал (методическая разработка, конспекты) должен являться оригиналом, неопубликованным ранее в других печатных изданиях.

2. Первая страница должна содержать следующую информацию: заглавие, фамилию, имя автора, место работы (наименование организации) автора, далее следует текст.

3. В конце метод.разработки должен быть приведен список использованной литературы.

4. Материалы представляются на казахском или русском языках на электронный адрес ziat.journal@mail.ru в формате «Microsoft Word».

5. Объем текста не должен превышать **4 страниц** формата А4. Набор текста должен быть осуществлен с учетом соблюдения общепринятых стандартов (абзацные отступы, «одинарный» межстрочный интервал и тп.), тип шрифта «Times New Roman», шрифт 14, интервал – 1,0. Поля: слева, справа, сверху, снизу – 2 см.

6. Ответственность за содержание материала несут авторы.

7. Методические разработки, оформленные без соблюдения данных требований не принимаются к публикации.

8. При наличии редакционных замечаний материал так же возвращается автору на доработку.

Мазмұны мен ресімделуіне қойылатын талаптар

Авторлық құқық.

материалды ұсынғанда, автор кепілдік береді

- осы жұмыс бойынша авторда материалдарды орналастыруға кедергі келтіретін үшінші тұлғалардың алдында міндеттемелер жоқ;

- журналға материалды жариялауға жібере отырып, сіз оған деген құқық Сізге тиесілі екенін растайсыз, егер авторлық құқықты сақтауда проблемалар туындаса, оларды өз бетінше шешуге міндеттенесіз;

Мақалалардың мазмұны мен ресімделуіне қойылатын талаптар:

1. Мақала құрылымына: мақаланың атауы; автордың аты-жөні; атқаратын қызметі; мекеменің атауы; қала/аудан; мақала мәтіні; тек жұмыс мәтінінде дәйексөз келтірілетін әдебиеттер тізімі кіреді.

2. Мақаланың тақырыбы ақпаратқа толы, жинақы болуы керек.

3. Мақала журнал редакциясына электронды түрде ұсынылады.

4. Мақала көлемі А4 форматындағы 4 беттен аспауы тиіс, беттер толық мәтінмен толтырылуы тиіс. Қаріп 14 Times New Roman, интервал – 1,0. Өрістер: сол, оң, жоғарғы, төменгі – 2 см, кестелерді, сызбаларды, суреттерді және әдебиеттер тізімін қоса алғанда.

5. Барлық формулалар Word мәтіндік редакторында "Формулалар редакторында" терілуі тиіс.

6. Барлық кестелер мен диаграммалар және өзге де құрылатын объектілер сандық деректермен жабдықталуы тиіс, қаріп мөлшері-12 пт.

7. Кестелік сілтемелер кестенің астына орналастырылады.

8. Әдебиеттер тізімі мақала соңында ресімделеді

9. Мақала тақырыбы мен мәселесі, оны жазу мақсаты туралы ақпаратты қамтитын қысқаша аннотациялармен (5-7 сөйлем) сүйемелденеді.

10. Мақала мазмұнына авторлар жауап береді.

12. Редакциялық алқа мақалаларды жариялау немесе қабылдамау құқығын өзіне қалдырады.

12. Материалдар авторларға қайтарылмайды.

13. Талаптар сай келмейтін мақалалар тіркеуге қабылданбайды.

14. Суретті мәтінге орналастырмау (№1, №2 нөмірленген JPG форматында жеке сақтау). Мақала мәтінінде Фото нөмірін жазып көрсеті қажет.

15. Мақаладан бөлек файлда (өтінім) автор туралы мәліметтер көрсетіледі: аты-жөні, оқу дәрежесі, оқу атағы, атқаратын қызметі, мекеменің атауы, мекен-жайы, байланыс телефондары, e-mail.

16. Автордың сапалы суретін (электронды түрде) қоса беруге болады.

17. Редакциялық алқа қойылатын талаптар орындалмаған, орфографиялық, грамматикалық және стилистикалық қателер, теріс рецензиялар болған кезде материалдарды авторға толықтыруға, өзгертуге қайтаруға құқылы.

18. Мақалаға рецензия жазылуы керек, онда рецензия жазған автордың қолы және рецензент жұмыс істейтін мекеменің мөрі қойылуы қажет (рецензияның авторлары ӘБ жетекшілері, әдіскерлер, институттың немесе ЖОО-ның профессор-оқытушылар құрамы болуы мүмкін).

19. Материалдар қазақ немесе орыс тілдерінде электронды мекен-жайға ұсынылады **ziat.journal@mail.ru**

Әдістемелік әзірлемелердің мазмұны мен ресімделуіне қойылатын талаптар:

1. Ұсынылатын материал (әдістемелік әзірleme, конспектілер) бұрын басқа баспа басылымдарында жарияланбаған болуы тиіс.

2. Бірінші бетте мынадай ақпарат болуы тиіс: материал тақырыбы, тегі, аты, жұмыс орны (ұйымның атауы), әрі қарай мәтін жазылады.

3. Соңында пайдаланылған әдебиеттер тізімі келтірілуі тиіс.

4. Материалдар қазақ немесе орыс тілдерінде "Microsoft Word" форматында электронды мекен-жайға ұсынылады **ziat.journal@mail.ru**.

5. Мәтін көлемі А4 форматындағы 4 беттен аспауы тиіс. Мәтін терімі жалпы қабылданған стандарттарды (абзацтық шегіністер, жоларалық "бір" интервал және т.б) сақтауды есепке ала отырып жүзеге асырылуы тиіс.), "Times New Roman" шрифтінің түрі, 14 шрифт, интервал – 1,0.

6. Материалдың мазмұнына авторлар жауапты

7. Осы талаптарды сақтамай ресімделген әдістемелік әзірлемелер жарияланымға қабылданбайды.

8. Орталық қойылатын талаптар орындалмаған жағдайда, орфографиялық, грамматикалық және стилистикалық қателер, болған кезде материалдарды авторға толықтыруға, өзгертуге қайтаруға құқылы.